

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

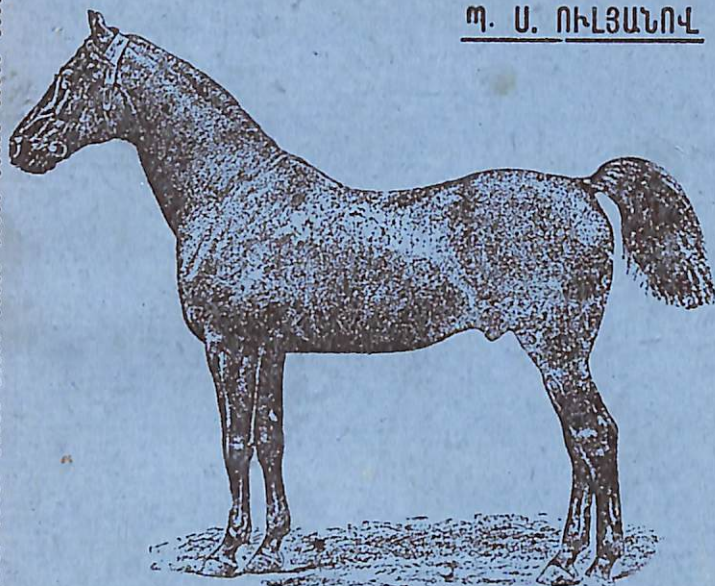
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Պ. Ս. ՈՒԼՅԱՆՈՎ

ՊԱՀՊԱՆԵՑԵՔ
ԿՈԼՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ
ԶԻՈՒՆ

636

ՈԼ-77

ВНИИХОТЕ
ИНСТИТУТ
ВОССТАНОВЛЕНИЯ
Людмила Нау
СССР

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ «ՀՅՈՒՍԻԾԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍ»
ՌՈՍՏՈՎ-ԴՈՆ

1932

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

636
14-77

Պ. Ս. ՈՒԼՅԱՆՈՎ

32-11
A 482
24 SEP 2010

**ՊԱՀՊԱՆԵՑԻՔ
ԿՈԼԵՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՋԻՈՒՆ**

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОЧНОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

Թարգ. Հ. Բոզդ.

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ «ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍ»
ԴՈՍՏՈՎ-ԴՈՆ 1932

Վոչ վոք չի կարող և իրավունք չունի արդարանալու, թե նա չգիտե ձիու ունեցած նշանակութունը: Ձիու վերաբերմամբ յեղած անտնտեսավարութեանը պետք է վերջ տալ: Կոլտնտեսութեաններին և խորհրտնտեսութեաններին՝ ձիու քաղուածի այդ հիմնական մատակարարներին ու զլխավոր սպառողներին՝ հարկավոր է բոլշևիկյան լիակատար համատնութեամբ վճռական բեկում ձեռք բերել ձիով աշխատանքի գործում, վերջ դնել ձիու խնամատարման և ոգտագործման ասպարիդում գոյութեան ունեցող դիմագրկութեանը, սովորել կանոնավոր կերպով մեծացնել ժատղաշներին (մըտրուկներին), խնամքով վերաբերվել ծանրած մատակներին, առիթ չտալ նրանց հարկադրական վիժումներին, հասնել բեղմնավորման և ծննդաբերման առավելագույն չափերի, ձեռք բերել ձիերի մահացման տոկոսի նվազում: Յեւ սրանով իսկ ստեղծել ձիատնտեսութեան նորմալ աճման ու զարգացման հարկավոր պայմանները, տալ կոլտնտեսութեաններին իսկապես ամրակազմ, ուժեղ, դիմացկուն և առողջ ձի:

Թե ինչպես է հարկավոր տնտեսավարի ու կանոնավոր կերպով պահպանել և ոգտագործել ձիուն, պատմվում է այս գրքույկի մեջ: Կոլտնտեսականներին անհրաժեշտ է ուշադրութեամբ կարդալ այս գիրքը և բոլոր ցուցմունքները կենսագործել:

ՁԻԱՆՈՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՏԵՂԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՆՐԱՆՅ ԿԱՌՈՒՅՈՒՄԸ, ՍԱՐԲԱՎՈՐՈՒՄՆ ՈՒ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ

Յերբ ձիերը արտատեղիներում չեն, պետք է ձիանոցներում տեղավորված լինեն: Ձիանոցներ շինելու համար պետք է ընտրել քիչ-շատ բարձր տեղեր, ճահիճներից հեռու, ինչպես և հեռու այն տափարակներից, վորոնք առատ են վոչ հոտուն ջրերով. մեկ խոսքով այնպիսի տեղեր, ուր ձիերի վարակիչ հիվանդութեաններ չեն նկատվել, ուր չեն յեղել անասունների գերեղմաններ, աղբանոցներ և այլն, Ձիանոցը ձմեռը պետք է տաք պահի կենդանուն, իսկ ամառը պահպանի նրան շոգից: Դրա համար ձիանոցն այնպես պետք է շինել, վոր նրա ճակատակողմը դեպի հյուսիս չնայի: Այսպիսի ձիանոցը ձմեռը խոնավ կլինի ու պաղ, իսկ ողը միշտ խեղդուկ: Ավելի լավ է ձիանոցները շինել ճակատով դեպի հարավ և հորավ արևմուտք:

Ձիանոցներ կարելի յե շինել քարից, աղյուսից կամ հարդից, լավագույն են համարվում աղյուսից կամ փայտից շինվածները. ավելի հեծան կնստեն քարից և հարդից շինվածները, սակայն այս վերջիններն անպատճառ ներսից ու դրսից սվաղած պետք է լինեն և քարի կամ աղյուսի հիմք ունենան: Հիմքի և վորմի միջև անհրաժեշտ է ջուր չանց կացնող մի շերտ դնել (տու և այլն)—սրանով վորմերը դերձ են մնում հողի ջրերի վեր ծծվելուց:

Ձիանոցների արտաքին յերկփեղկ դռները չպետք է շինվեն տիրող քամիների կողմից:

Դռների լայնքը պիտի լինի 2,1 մետրից վոչ պակաս, իսկ բարձրութեանը—2,5 մինչև 2,8 մետր: Ձիանոցի վորմի բարձրութեանը լինելու յե 2,8-ից մինչև 3,5 մ.: Յուրաքանչյուր ձիանոց պետք է կառուցվի այն հաշվով, վոր մեջը տեղավորվեն թանկարժեք աղնվացեղ արտադրողներ ու մատակներ վոչ ավելի, քան 60 գլուխ:

Տոհմն աղնվացնող ձիերի ախոռները ներսից բաժան

ված պիտի լինեն լսցիկները և 2,5 մետր լայնությամբ ընդհանուր միջանցք ունենան: Ամեն մի լսցիկի յերեք պատերըն ել վոչ լուսամուտ և վոչ ել դուռ պիտի ունենան և միայն միջանցքի կողմի պատի վերի կողմի մեկ յերրորդ մասը պետք է վանդակապատ լինի—ոգի և լույսի ազատ հոսանքի համար: Խցիկները շինվում են 3,5 մ. յերկարությամբ և 3,5 մ. լայնությամբ, վորպեսզի ձին կարողանա աղատորեն շուռ գալ ու պառկել: Խցիկների դռները միափեղկ են լինելով 1,2 մ. լայնությամբ ու բացվելու յեն դեպի միջանցքը, իսկ ձիանոցի դռները—դեպի դուրս:

Այն ձիանոցներում, վորոնք հատկացված են բանող ձիերի համար, լսցիկներ շինվում են տվյալ ձիանոցում տեղավորված ձիերի միայն 10 տոկոսի համար. ձիանոցի մնացյալ մասում միջնորմներ չեն շինվում և ձիերին կանգնեցնում են մեկը մյուսից 1,5 մ. հեռավորության վրա ու իրարից բաժանում են կախովի ձողիկներով, վորոնք ամրացված են շղթաներով, ձողիկների այն ծայրը, վոր գտնվում է ձիու գլխի կողմը ավելի բարձր պիտի լինի, իսկ վոտքերի կողմինը—ցած: Ձիու յուրաքանչյուր [կայան (СТАНОК) պիտի ունենա 3 մետրից վոչ պակաս յերկարություն. կայաններից դուրս, 2,5 մետրից վոչ պակաս լայնությամբ անցք պետք է լինի՝ միջանցքի նման:

Լույսը կենդանուն տալիս է թարմություն, կենդանություն, յեռանդ, զարգացնում է տեսողության ուժը, նպաստում է որգանիզմի զարգացմանը: Խավարն, ընդհակառակը, նպաստում է թուլությանը, կենդանու թմրածությանը, ճարպի գոյացմանը: Մյուս կողմից ել, չափազանց պայծառ լույսը, վոր անմիջապես ընկնում է ձիու աչքերին, քնասակար է—դրանից խանդարվում է տեսողությունը: Այդ պատճառով թե աղնվացեղ և թե բանող ձիերի ձիանոցներն ունենալու յեն բավականաչափ լույս: Իբրև կանոն, բանվորական ձիանոցների պատուհանից ներս թափանցող լույսի մակարդակը պետք է հավասար լինի հատակի մակարդակի 1-14 մասին: Աղնվացեղ ձիերի ձիանոցներում

լուսամուտների մակարդակը պետք է կազմի հատակի 1,12 մասը: Լուսամուտներից լույսը ձիանոց պիտի թափանցի կամ ձիու հետևի կողմից, կամ կողքից, բայց վոչ յերեքք ուղիղ ձիու աչքերի մեջ, և անպատճառ դիտավերելից, իսկ ավելի լավ է—առաստաղից:

Ձիախցիկների և ձիանոցների հատակները մեզի ու դազերի համար անթափանցիկ պիտի լինեն: Նրանք անթափանցիկ պետք է լինեն դեմնի պեսպես արտաթորումների համար: Մյուս կողմից հատակները բավականաչափ կակուղ պետք է լինեն վոտքերի համար, իսկ ձմեռները չպետք է պաղ լինեն: Թափանցիկ, ինչպես և անհարթ, արանքներ ու ծակեր ունեցող հատակները նպաստում են մեզի ծծվելուն, վորը խառնված լինելով կերի կրճոտանքների և աղբի հետ, անցնում է հատակի տակը և աստիճանաբար գոյացնում է վարակի բույն. այսպիսի ձիանոցներում կանգնած ձիերը կարող են հիվանդանալ՝ մրսելուց առաջ յեկած և վարակիչ հիվանդություններով: Ավելի վատ են համարվում քարի, աղյուսի և ասֆալտի հատակները. նրանք թափանցիկ են մեզի ու գազերի համար, ձմեռը պաղ են, և կենդանին չի ունենում հանդիստ և փափուկ պառկելու տեղ: Ավելի տաք և փափուկ են փայտե հատակները, բայց նրանք շատ թանդ արժեն և նույնպես ծծում են մեզը: Ամենաեթան և ամենալավ հատակը, վոր ոգտավետ է ձիու վոտքերի համար և ընդհանրապես մյուսներից ավելի համապատասխան է բոլոր պահանջներին, դա կավածեփ (կավը կտրտած ծղոտի հետ խառնած), լավ տափտափված հատակն է, վորը սակայն տարին 1—2 անգամ հիմնական վերանորոգման պետք ունի: Կավածեփ հատակներն ամեն որ պետք է ավելի մեզից թրջված տեղի վրա չոր ավազ ցանել, տափտափել և շտկել ամբակներից դուրսացած փոս տեղերը:

Ձիանոցներում սովորաբար հատակը թեքված է լինում դեպի ձիու գավակի կողմը, վորպեսզի մեզը դուրսությամբ հոսի դեպի այն ակոսածև խողովակները, վորոնք հատկապես շինված են ձիախցիկներից կամ ձիակայանքներից դուրս:

Հատակի թեքվածքը 4—5 սս. ավելի չպիտի լինի, դրանից ավելին վնասակար է. յերբ ձիու մարմնի ամբողջ ծանրու թյունը փոխադրվում է դեպի հետևի վոտքերը, դրանից նրա վոտքերն ու մեջքը հոգնում են. իսկ հղի մատակները, մանավանդ իրենց հղության վերջերին, կարող են հեշտոցի ու արգանդի տեղախախտումն ունենալ. նրանք կարող են նույնիսկ վիժել: Յեթե կավածեփ հատակներ ունեցող ձիախցիկներն ու ձիակայանքները ժամանակին և խնամքով մաքրվեն, հավաքվեն և նորոգվեն, այն ժամանակ իսպառ ավելորդ է դառնում թեք հատակներ շինելը:

Ձիանոցների առաստաղները պետք է տախտակամած լինեն, առանց արանքների ու ձեղքերի:

Ձիանոցի ողբ պետք է լինի միշտ մաքուր և թարմ: Դրա համար անհրաժեշտ է ամեն անգամ ոգտվել ձիերի բացակայությունից և ձիանոցի ողբ մաքրել: Իսկ յեթե ձիերը ձիանոցում են մնում, ողն այնպես պետք է մաքրել, վոր միջանցիկ քամի չլինի և մրսելու պատճառով ձիերը չհիվանդանան:

Չափազանց տաք ձիանոցներում ձիերը թուլակազմ և փափկասուն են դառնում, իսկ պաղ ձիանոցներում—ընդհակառակը, ձիու մարմինը ավելի պղտելու պատճառով՝ նրան տաքացնելու համար հարկավոր է ավելի կեր տալ բացի դրանից մրսելուց առաջ յեկած հիվանդանալու դեպքեր էլ են տեղի ունենում: Դրա համար ձիանոցների ողի նորմալ ջերմաստիճանը լինելու յե 10—12⁰ Յելսիով կամ 9—10⁰ Ռ-ով: Այն ձիանոցներում, ուր կանգնած են մատակները, նրանց ծնելուց հետո առաջին 1¹/₂—2 ամիսը ողի ջերմաստիճանը պիտի լինի 13—15⁰ Յ-ով կամ 10—12⁰ Ռ-ով:

Ձիանոցներում ողբ թարմ ու մաքուր պահելու համար հարկավոր է ողափոխիչներ շինել: Ամեն մի 10 ձիու համար շինվում է 1¹/₂ մետր տրամագիծ ունեցող փայտաշեն, քառակուսի ողահան խողովակ: Մեկը մյուսի մեջ հազցրած յերկու խաչաձև տախտակներով խողովակը ներսից չորս

մաս է բաժանվում. խողովակի վերի ծայրը փակ է: Այդ վերի ծայրից վոչ հեռու, խողովակի չորս կողերի վրա, միմի ուղանցք է բացվում: Նման ողափոխիչների շնորհիվ քառու հոսանքի տակ դանվող ողանցքից թարմ ողն աղասուրեն ներս է խուժում ձիանոց, իսկ հանդիպակաց ողանցքից հաջողությամբ դուրս է քաշվում ձիանոցի ողբ:

Մաքուրյունը ձիակայանքներում և ձիանոցներում—ձիերի առողջության գրավականն է: Դրա համար անհրաժեշտ է, վորպեսզի ձիանոցներում վոչ կեղտ լինի և վոչ ել փոշի, դոմաղը և բորբոս: Առողջապահական անհրաժեշտ պահանջները պահպանած լինելու համար պետք է մաքրել ձիանոցների աղբը, մեղը, պատերի և առաստաղի փոշին ավելի որական 1 անգամից վոչ պակաս. տարին 2—3 անգամ ել պատերը կրով սպիտակացնել, իսկ ձիանոցների ու ձիախցիկների տախտակե պատերը և այլ մասերը մոխրաջրով (щелок) վիանալ:

Անպայման հարկավոր է ձիու համար, մանավանդ գիշերները, տակի փափուկ փովածք պատրաստել: Թաց փրվածքի տեղ պետք է թարմը փռել: Փովածքի համար գործ են ածում հարդ կամ սոճու սղոցուկներ, վորոնք նպաստում են ողի մաքրությանը և դյուրությամբ ձիու համար 1 և կես—2 կգ. է, չափահաս ցիղայինի համար—3 կգ., հղի մատակի համար—մինչև 5 կգ., վորովհետև հղի մատակը իր տակը փոված հարդի մի մասը (մինչև 1 կգ.) սովորաբար ինքն է ուտում:

Ձիակայանքի կամ խցիկի մի անկյունում շինվում է վարսակի արկղը կամ տաշտը, վորն ամրացվում է պատին՝ հատակից 85—100 սմ. բարձրության վրա կամ մոտավորապես ձիու արմունկին հավասար. իսկ խոտի մուրը շինում են 30—35 սմ. բարձր վարսակի արկղից: Վարսակի արկղի հարմարագույն ձևը հատված կոնի ձևն է, վորի վերի կողմն մըն ունի 60 սմ. լայնություն, ներքինը—30 սմ. և խորքը 30 սմ.:

Եժանության, դիմացկունության, անթափանցելիու-
թյան և հարմարության, ինչպես նաև մաքրելու, լվանա-
լու և ախտահանելու տեսակետից կերի լավագույն արկղը-
նեքը համարվում են չուգունից, հաստ յերկաթից (ավելի
լավ է ցնկած յերկաթից) կամ յերկաթապատ փայտից շին-
վածները: Ավելի լավ է այդ արկղները շինել կախովի, քան
թե պինդ պատին ամրացված: Ձիուն կեր տալուց հետո ար-
կղը պետք է մաքրել ու լվանալ, իսկ ավելի լավ է դուրս
հանել ձիանոցից:

Այն մտրուկների (քուրակների) համար, վորոնց՝ իբրև
լրացուցիչ սնունդ՝ տալիս են նաև հացահատիկ, արկղները
պետք է կախել 48—50 սմ. հատակից բարձր: Մատակների
(մանավանդ ցեղայինների) համար խոտի մսուրներն ավելի
լավ է շինել ուղղակի հատակի վրա: Ձին, մանավանդ մատ-
ղաշ հասակում, խոտ ուտելու ժամանակ կռանալով, ուղ-
ղում և ամրացնում է իր մեջքը:

Ձիանոցներին կից գտնվող բակերը և կայարանները
պետք է մաքուր պահվեն: Բակի մակերևույթը պետք է
հարթ լինի, առանց խորտուրդների, փոսերի ու խանգակ-
ների: Բակը չպետք է բռնված լինի աղբով, քարերով, դե-
րաններով, յերկաթով, յերկաթաթելով և այլն, վորպեսզի
ձիերի վրաներն ու մարմինն այլ մասերը դերձ միան փաս-
վելուց՝ նրանց շրջեցնելու, զրոսանքի հանելու և վարժելու
ժամանակ: Ձիանոցից հանված աղբն առնվաղն 100 մ. հե-
ռու պիտի կրվի սայլով:

Ծծից կտրելու հասակի (6 ամսական) և ավելի մեծ
մտրուկների համար այսպիսի ձիանոցների կառուցումը
շատ թանգ է նստում: Ավելի հեժան կլինի, յեթե նրանց հա-
մար ձիանոցների փոխարեն ընդհանուր և տաք ախոսներ
կառուցվեն. ախոսներից յուրաքանչյուրում պետք է տեղա-
վորել ծծից կտրածներին 15 հատից վոչ ավել, ավելի մեծ հա-
սակի մտրակներին 10—10 հատ, հաշվելով յուրաքանչյուր ծծից
կտրվածի համար 2,1 քմ. հատակի տարածություն, իսկ մեծ
հասակի մտրուկների համար—նույն տարածության 4,5 քմ.:

1 1/2 և ավելի տարիք ունեցող մատղաշ հովատակները
մատղաշ մատակներից առանձին պետք է պահվեն:

ՁԻՈՒ ԽՆԱՄԲ ՏԱՆԵԼԸ

Պետք է ծանոթ լինել ձիու ընավորությանը, նրա
սքվորություններին, նրա առողջական վիճակին: Հարկավոր
է խելացի մտեցում ունենալ ձիուն, ինչպես նաև սիրալիր,
համբերատար և միաժամանակ հաստատակամ վերաբերմունք
դեպի նա: Անհմուտ և կոպիտ վերաբերմունքը վնասում է
ձիուն:

Մաքրումը: Բոլոր ձիերը՝ թե ցեղային և թե բանող՝
յերբ նրանք արոտավայրում չեն, այլ գտնվում են ախո-
սում, անպատճառ պետք է մաքրվեն: Անմաքուր վիճակում
պահվող ձիու մորթը փոշակալվում է, ծածկվում է թեփով,
քրտնքով, վորի հետեվանքով խանդարվում է կաշվի միջո-
ցով շնչառությունը և կասեցվում է նյութերի փոխանա-
կումը կաշվի ծակոտիների միջոցով: Բացի սրանից, մաք-
րումն անհրաժեշտ է նաև նրա համար, վոր նա առաջ
է բերում արյան ուժգին հոսանք դեպի կաշին և կաշվի
ուժգին սնուցում: Մաքրումը պետք է կատարել վոչ ձիախը-
ցիկում, վոչ ախոսում կապված տեղը և վոչ ելմիջանցքում,
այլ բակում: Շատ մեծագին ձիերին (ցեղային արտադրիչ-
ներին և պամբիկներին) պետք է մաքրել որը յերկու ան-
գամ (առավոտ և յերեկո), բանող ձիերին—որը մեկ անգա-
մից վոչ պակաս: Կեր տալու ժամանակ մաքրումը կատա-
րել չի կարելի: Մաքրումը պիտի կատարվի կամ մինչև կեր
տալը, կամ կերից հետո 1-2 ժամ անցած: Կերած ժամանակ
ձիուն մաքրելն ավելորդ անհանգստություն է պատճառում
նրան: Բացի դրանից, մարսողական որդաններից դեպի կա-
շին մղված հոսանքը թուլացնում է մարսողությունը:

Ձիուն կարգի բերելու և մաքրելու համար պետք է
հետեվյալ պատկանելիքներն. ամեն մեկ ցեղային ձիու հա-
մար—մեկ հատ մագի խոզանակ, մեկ հատ քերիչ, 2-3 վորորած

հարդ, քաթանի փալաս (փափուկ) աչքերը սրբելու համար, մի կտոր քաթան կամ մահուղ՝ խողանակով մաքրելուց հետո ձիու են սրբելու համար, մի բթածայր կեռ կամ փայտի դանակ՝ սմբակները մաքրելու համար: Մաքրման պարագաների մի կոմպլեկտ ել հարկավոր ե ունենալ յուրաքանչյուր բանող ձիու համար, համենայն դեպս 2-3 ձիու համար մեկ կոմպլեկտից վոչ պակաս: Ձիու խնամատարութեան այս բոլոր առարկաները պահելու յեն հատուկ արկղ—պահարանում և ուրիշ ձիերի մաքրման համար չպետք ե դործադրվին:

Մաքրումն սկսելուց առաջ ձին պիտի կապվի կարճ սանձով: Մաքրումն սկսում են դիւխից ու պարանոցից՝ 3-4 անգամ խողանակով հետ ու առաջ սանրելով ձիու մազը (բուրդը): Իրանից հետո քերիչով մաքրում են խողանակը, իսկ քերիչը թափ են տալիս: Յեթե ձին շատ ե թավալվել ու կեղտոտվել, նախապես հարկավոր ե հարդի փնջիկով սրբել-մաքրել բոլոր կեղտը: Կաշվին կպած ու չորացած կեղտերըն ու աղբերը դուռչությամբ մաքրում են քերիչով և ապա շփելով սրբում են հարդե ժգուտով: Հատկապես զգուշ պետք ե լինել գուլիքը, փորը և վոտների վարի մասերը քերիչով մաքրելու ժամանակ, վորպեսզի մորթի վրա վերջ չբացվի, վորը ապա կեղտոտվելով՝ բորբոքումն առաջ բերի: Ավելի լավ ե այդ մասերը մաքրելու ժամանակ քերիչ իսպառ չգործածել, այլ լվանալ տաք ջրով (լավ կլինի սապոնով), իսկ հետո սրբել հարդե ժգուտներով և քաթանի փալասով՝ մինչեւ չորանա:

Իլուխը, պարանոցը, իրանն ու վոտները մաքրելուց հետո անցնում են ճակատի փնջիկին, բաշին և ագիին: Յեթե մազերն իրար են կպել, պետք ե ջրով թրջել, բաժանել իրարից և ապա ցանցառ սանրով սանրել:

Մաքրումը վերջացնելուց հետո, ձիուն, նրա գլխից սկսած, սրբում են թաց մահուղով կամ քաթանի փալասով՝ մազերին փայլ տալու համար: Մի ուրիշ մաքուր և փափուկ քաթանի կտորով ել աչքերն են սրբում: Ձիու կոճի յերկար մազերը չպետք ե խուզվեն, վորովհետեւ կոճի մա-

զերը բնական պաշտպան են հանդիսանում՝ կաշին զերծ պահելու համար վարակից, կեղտից և ցրտից: Կաշվի հիվանդութեան դեպքում միայն (խոնավախտ, եքզեմա և քորակախտ) կոճի մազերը մի քիչ խուզվում են անասնաբուժի ցուցմունքով:

Սմբակների խնամումը: Մաքրումը վերջացնելուց հետո պետք ե աչքե անցնել սմբակները և յերկաթե կեռով կամ փայտե դանակով մաքրել ներքանի աղբն ու կեղտը. ապա թաց լաթով սրբել մինչեւ կոճը, հետո չոր լաթով սրբել կոճերի տակը, և դրանով վերջացնել ձիու մաքրման ամբողջ աշխատանքը: Պետք ե աչքե անցնել սմբակներն ու վոտների վարի մասերը այն բոլոր ձիերի, վորոնք վերադառնում են աշխատանքից կամ զբոսանքից, մանավանդ ցեխոտ և խոնավ յեղանակներին: Այդ անել հարկավոր ե խոնավախտով և եքզեմայով հիվանդանալու առաջն ստանելու համար: Չպարտած սմբակներն անհրաժեշտ ե ամիսը վոչ պակաս քան 2 անգամ տովրիչով և սմբակի դանակով մաքրել և տեղտեղ շտկել, թե չե կարող են դոյանալ յեղջուրի տնկանոն ջարդվածքներ ու ճեղքեր և կտացվի արատավոր սմբակ՝ կոճի վոտերի անկանոն թեքվածքով:

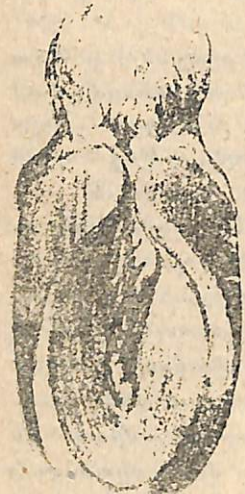
Նկար 1. Սմբակի սկավոր ճեղքերը:

Նախկին կամ տովրիչով մաքրումը պետք ե դադարեցնել ծնելուց 1 և կես ամիս

առաջ, իսկ հետագայում մաքրումը կատարել ապրիլ 3-4 անգամից վոչ պակաս, այն ե՝ ծնելուց հետո (մարտ-մայիս), ամսական կեսին (հուլիս-ոգոստոս) և աշնան վերջերը (նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներում), յերբ ձին արոտավայրից արդեն ձիանոց ե փոխադրվում: Մտրուկների սմբակների մաքրումն առաջին անգամ պետք ե կատարել 7-8 ամսական հասակում:

Բանող ձիերն աշնան և ձմեռվա ամիսներում անպատ-

ձառ պայտոված պիտի լինեն, ընդ վորում հանձնարարվում ե աշնանը պայտել միայն առջևի վորտները, իսկ ձմեռներն ու սառցապատ յեղանակներին—և առջևի և հետեվի վորտները: Այն ձիերը, վորոնք բանոււ են կարծրահող վայրերում և սալահատակ տեղերում, տարին տասներկու, ամիս չորս վորտներով պայտոված պետք է լինեն: Այս ձիերը 15-20 որը մի անգամ պետք է վերապայտվեն, իսկ փափկահող վայրերում բանողները 25-30 որը մի անգամ: Պայտելու ժամանակ վոչ թե ձիու սմբակն և հարկավոր պայտին հարմարացնել, այլ ընդհակառակը, պայտն և հարկավոր սրմբակին հարմարեցնել: Պայտելուց առաջ թե մեկ և թե մյուս սմբակն պետք է կարգին մաքրվի սմբակի դանակով և տովրիչով: Սմբակի ներբանի և սլաքիկի մաշված ու անպետք յեղջերաշերտը պետք է կտրվի, սմբակի

Նկար 2. կոճուճ սեղմված սմբակը.

յեղրները պետք է ուղղվեն և մաքրվեն: Ներբանն ու սրմբակի յեղրները մաքրելիս չպետք է տովրիչով մաքրել և սլոցել սմբակի յերեսի գլազուրը, դրանից սմբակի յեղջերաշերտը դառնում է չոր, փխրուն, դյուրբարեկ և ճեղքեր ունենալու տրամադրված:

Չոր ու դյուրբարեկ սմբակայեղջուր ունեցող բանող ձիերի խցիկների հատակները փայտից, քարից կամ աղյուսից չպետք է շինվեն: Դրանից սմբակն ավելի ևս չոր ու փխրուն է դառնում: Այդ տեսակ ձիերի համար ամենալավը կավածեփ հատակն է, վոր պետք է մաքուր պահվի, լինի չոր ու հարթ, առանց փոսերի ու խորգուրորդերի: Չոր ու դյուրբարեկ սմբակայեղջուր ունեցող ձիերին հանձնարարվում է զիշերլա հանգստի ժամերին նրանց կանգնեցնել թաց կավահողի վրա կամ տակը ծառի սլոցուկ փռել:

Սմբակի պահպանմանը լավ խնամք չտանելու, նրա յեղրները անժամանակ ու անկանոն ձեվով չափազանց շատ կտրելու, այլ և կրնկամասի սլաքիկն ավելի խոր տաշելու հետեվանքով, ինչպես և պայտի հետեվի կողմից բարձր պայտասեպերի պատճառով, բանող ձիերի սմբակներն անկանոն ձեվ են ստանում, սեղմվում են կոճուճ: Այս պիսի պակասություն ունեցող ձիերը շարժվելիս ցավ են զգում և դրա համար ել շուտ են հոգնում: Այս պատճառով ամեն մի կոլտնտեսական, վոր ամբողջած է ձիերին, հատուկ ուշադրությամբ պիտի հետեվի, վոր բոլոր բանող ձիերի սմբակները ժամանակին և ինչպես հարկն է մաքրվեն

Նկար 3, Տափակ սմբակ.
 a.—սմբակի կոտրվող յեղուճը.
 b.—ճեղքված քյովորը հասնում է սմբակի յեղրներին.
 c.—ներբանը կակուղ և դուրս ցցված.

և: Այսպիսի պակասավոր սմբակ ունեցող ձիերին ավելի լավ է աշխատեցնել փափկահող վայրերում և պայտել կամ առանց հետեվի պայտասեպերի, կամ ամենակարճ սեպերով: Գիշերային հանգստի ժամանակ այսպիսի ձիերին ոգտավետ է կանգնեցնել ձիանոցում կավածեփ հատակի վրա, սմբակներին ել կավի լուծվածք քսել:

Դիմացկուն տեսակի (բիսյուզների, արագավազների

և այլն) բանող ձիերն ունենում են տափակ սմբակներ, այսինքն սմբակները ներքանը կակուղ ու դուրս ցցված ե լինում: Այսպիսի ձիերի համար կարծր հողի վրա աշխատելը դժվար ե և ցավ ե պատճառում: Դրա համար տափակասմբակ ձիերին պետք ե աշխատեցնել միայն պայտած: Այն ձիերին, վորոնց սմբակի տափակութունն ուժեղ ե արտահայտված, պետք ե պայտել խուլ պայտով կամ պայտի ու ներքանի մեջտեղը թաղիքի միջադրանք դնել:

Սմբակները վրա վորևե խոց, ջարդվածք, քերծվածք ու վերք նկատելիս, յերբեք չպետք ե հուսալ, վոր դրանք իրենք իրենց կանցնեն. փոխանակ դրա վրա հույս դնելու, անհրաժեշտ ե խոցը, ջարդվածքը ու վերքը մաքուր ջրով լվանալ, չոր ու փափուկ կտորով կամ խծուծով լավ սրբել և վիրավորված տեղին յող քսել: Յերբեք չպետք ե մոռանալ, վոր սմբակի վերքը, ժամանակին ողնութուն չհասցնելու դեպքում, կարող ե սմբակի բորբոքում և թաքախակալում առաջ բերել և ձին, վորպես քաշող ուժ, կամ ժամանակավորապես շարքից դուրս պիտի դա, կամ ավելի ևս վատ, կարող ե ընդմիջտ կորցնել իր աշխատունակութունը:

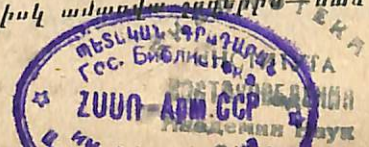
Ձիաձածկոցների գործածությունը: Յուրա յեղանակներին կամ սաստիկ հողմերի ժամանակ, յերբ ձին աշխատանքից վերադառնում ե, նրան անհրաժեշտ ե ձիաձածկոցով ծածկել: Ձին աշխատանքից վերադառնալուց հետո չբարձր պետք ե իսկույն հանել նրա ձիասարքը (անուրը, թամբը կամ մեջքի թամբիկը), թե չե մորթի քրտնքած սասերը հետևյալ որը կուռչեն և շատ ցավոտ կդառնան: Ձիասարքը հանելու դեպքում պետք ե իսկույն ձիու ամբողջ մարմինը և հատկապես լծասարքի տակ յեղած մասերը խնամքով սրորել-շփել խոտի կամ հարդի փնջիկով: Պաղ և քամոտ յեղանակներին, սրորել-շփելուց հետո, ձին պետք ե ծածկել ծածկոցով և, ձիանոցում կանգնեցնելուց առաջ, կես ժամի չափ ծանրաքայլ ման ածել նրան: Թե վոր յեղանակը լավ լինի, առանց պաղ քամու, ծածկոցով ծածկելու (մանավանդ տաք ծածկոցով) պետք չկա, վորովհետև ծածկոցն ավելի

յե քրտնեցնում և ձիու հովանալը դանդաղեցնում, վորի հետևանքով ձին կարող ե պաղ առնել և հիվանդանալ:

Ջրելը: Անհրաժեշտ ե ձիուն ջրել իր ժամանակին և հարկավոր չափով. ջրի պակասութունն ազդում ե ձիու առողջութան վրա: Ձիուն պետք ե ջրել պաղ (12-15° Յելսիու կամ 8-12° Ռեոմյուրով), հատակ հոսող ու վճիտ ջրով. ջուրը չպետք ե ունենա հոտ, կողմնակի համ և վնասակար խառնուրդ. բացի դրանից, ջուրը կրային կամ այլ աղերի շատ խառնուրդ ևս չպիտի ունենա: Ձիերին չպետք ե ջրել այն գետերից և կանգուն լճերից, վորոնք բնակարանների, ձիանոցների, գերեզմանատների ու աղբանոցների մոտ են: Պատվում. այդպիսի գետերն ու լճերը սովորաբար վորակված են լինում ամեն տեսակի աղտեղութուններով: Ձիերին կարելի չե ջրել նաև ճահիճներից: Ջրելու համար ամենալավը աղբյուրի կամ խորունկ փորված արտեզյան ջրհորների ջուրն ե: Համենայն դեպս, ջրի աղբյուրները նախապես պետք ե նայվեն ու բակտերիոլոգիական և քիմիական հետազոտման յինթարկվեն:

Ձիերին ջրելու համար պետք ե հատուկ դույլ ունենալ, ծայրահեղ դեպքերում միայն կարելի յե ոգտվել ջրատաշտակով, վորն ամեն ջրելուց հետո պետք ե լավ ցայվել: Ուրիշ տնտեսութան պատկանող ձիերին ընդհանուր ջրատաշտակից ջուր տալն արգելվում ե: Ձի կարելի նաև ջրհորից ջուր քաշել այն դույլերով, վորոնք հատկացված են ձիերին ջրելու համար: Ամեն մի ջրհոր պիտի ունենա իր հատուկ դույլը: Ջրով տակառներն ու տաքարները (չաները) պետք ե խուփով լավ ծածկված լինեն. ջրելուց հետո դույլը, տակառը կամ տաքարը պետք ե պարպել, տո դույլը, տակառը կամ տաքարը պետք ե պարպել, չորացնել, նորից լցնել մաքուր ջրով և խուփով ծածկել: Ձմեռները ձիերին շատ պաղ, ջրհորից նոր քաշած ջուր տալ չի կարելի: Դրա համար, ջրելուց 1-2 ժամ առաջ պետք ե լցնել տաքարը կամ տակառը, վորպեսզի ջուրը տաքանա:

Ձիերին պետք ե ջրել որը 3 անգամ՝ առավոտը, կեսօրին և յերեկոյան, իսկ ամառու քրտնեցնելու համար դիշերը և

անպատճառ հացահատիկային կեր տալուց 20-30 րոպե առաջ: Յեթե ջրելու տեղը ձիանոցից հեռու չե, ձիերին պետք է ծանրաքայլ քշել դեպի այնտեղ, իսկ ջրելուց հետո, մանավանդ ձմեռը, պետք է վաղցնելով քշել, վորպեսզի ձին կարողանա տաքանալ:

Բանող ձիուն, քանի նա դեռ տաքացած է ու քրտնած, աշխատանքից դալուց հետո 2-3 ժամից առաջ չի կարելի ջրել, այսինքն մինչև վոր քրտինքն անցնի, չորանա, իսկ այդ կարելի չէ իմանալ շոշափելով նրա աճուկները, բաշի և ականջի տակը:

Աշխատանքի ժամանակ մի քիչ ջուր կարելի չէ տալ ձիուն, սակայն ջրելուց հետո իսկույն ել հարկավոր է նրան քշել արագությամբ, վորպեսզի տաքանա: Քրտնած ձիուն վարսակ կամ դարբի արվելու չէ աշխատանքից դառնալուց 2—2 և կես ժամ անցնելուց հետո միայն:

Ատամների սրոցումը: Կոլտնտեսության այն ձիերը, վորոնք կերը լավ չեն ուտում կամ որեցոր, առանց վորչիվե պատճառի, նիհարում են, պետք է գննության յենթարկվեն և հատկապես նրանց բերանն ու սեղանատամի յեզրները: Հաճախակի այդ ատամներն ունենում են սուր ծայրեր և վերք են պատճառում այտերի ներսից: Այդ դեպքում ձին դժվարությամբ է ծամում, հետեվաբար և քիչ է ուտում:

Ատամների սուր ծայրերը հարկավոր է սովորելով սրողցել և այն ժամանակ ձին կսկսի լավ ուտել:

Իսկ յեթե բերնում ատամի պատճառած վերքեր չեն նկատվում, բայց ձին կերը լավ չի ուտում, չի լավանում և նիհարում է, դա նշանակում է, վոր ձին մի ուրիշ լուրջ հիվանդություն ունի: Այս դեպքում անհրաժեշտ է հրավիրել անասնաբույժ:

Ձիերի լողացումը ամառվա շոգերին հոսող ջրի մեջ ողտավետ է: Լողացնել կարելի չէ առավոտ և յերեկո, կեր տալուց մի ժամ առաջ կամ ուտելուց մի ժամ հետո: Լողացնելու տանելու ժամանակ ձիերին չպետք է վաղցնել:

այլ քշել ծանրաքայլ, իսկ լողացնելուց հետո—թեթև վաղցնելով: Աշխատանքից տաքացած ու քրտնած ձիուն լողացնել կարելի չէ միայն աշխատանքից 2-3 ժամ հետո: Լողացնել կարելի չէ 10-15 րոպեյի չափ, վոր ավելի:

Յեթե լողանալուց հետո ձին դողում է և կանգնած է գզգզված մորթով, թույլ ու տխուր, դա նշանակում է, վոր լողացումը նրան վնասում է և այլևս չպետք է լողացնել: Լողացումից հետո, յերբ ձին բերվում է ձիանոց, նրան հարկավոր է մինչև չորանալը սրբել ու մաքրել:

Լծասարքի խնամումը: Ձիասարքի և լծասարքի խնամումը պետք է կատարվի նույնպես խնամքով ու լրջությամբ, ինչպես և իրեն՝ ձիու խնամումը: Կոլտնտեսություններում աշխատող ձիերի մեջքի, բաշի ներքեվի մասի և այլ տեղերի վերքերի ու քերծվածքների պատճառած մասսայական ցավազարությունը բացառապես հետեվանք է այն բանի, վոր լծասարքը կարգին դրստված է ձիուն հարմարված չէ:

Ուտտի, վորպեսզի լծասարքի պատճառով ձին չփչանա, փրբեվ կանոն անհրաժեշտ է ամեն մի ձիու համար ունենալ լավապես սարքված ու տվյալ ձիուն կատարելապես հարմարեցրած և նրան ամրացված լծասարքի մի ամբողջական կոմպլեկտ (ձիու անուր, այսինքն խոմուտ, թամբիկ՝ իր քրտնաքաշով, անրափոկ և այլն): Ամբողջ լծասարքը պարբերաբար պետք է աչքի անցկացվի, նորոգվի, չորացվի և ձյուլթվի կամ ուրիշ ճարպով յուղվի: Կոլտնտեսություններում լծասարքի խնամումը պետք է հանձնվի ձիուն ամրացված կոլտնտեսականին:

ՁԻԵՐԻ ԽՆԱՄՈՒՄՆ ԱՐՈՏԱՎԱՅՐՈՒՄ

Յերբ ձիերն արոտավայրում են, առանձին խնամքի պետք չունեն: Բայց և այնպես, ամեն առավոտ պետք է ուշադրությամբ աչքի անցկացնել բոլոր ձիերին, ջոկել հիվանդներին ու վատ արածողներին, ուղարկել նրանց անասնաբուժարան կամ կանչել անասնաբուժին: Առանձնապես ուշադիր պետք է լինել հղի մատակների յերամակին: Յե-

Թե յերամակում կան կեղտոտված ձիեր, նրանց անհրա-
ժեշտ է մաքրել:

Մտրուկների խնամքը պետք է կատարվի այնպես,
ինչպիսի խնամք ունենալու էյին նրանք ձիանոցում պահ-
պանելու ժամանակ:

Այն ձիերը, վորոնք գիշեր-ցերեկ խոտ են արածում
և աշխատանքից բոլորովին ազատված են, յեթե խոտն ա-
ռատ է ու ջուրն ընտիր, լրացուցիչ կերի պետք չունեն:
Ծծից կտրելու հասակից (6 ամսական) սկսած մինչև 2 տա-
րեկան մատղաշներ, բացի արածելուց, պիտի ստանան նաև
լրացուցիչ կեր: Այդ լրացուցիչ կերի որական չափը կախ-
ված է հասակից և յուրաքանչյուր քուռակի առանձնա-
հատկություններից (տես՝ սննդաբավարարման նորմաները):

Հղի մատակներին նույնպես տրվում է լրացուցիչ կեր
վոր կախված է յուրաքանչյուր մատակի առանձնահատկու-
թյուններից (տես՝ կերակրման նորմաները—չափերը):

ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ

Աշխատանքում իր վատնած ուժը վերականգնելու հա-
մար բանոց ձին կերի պետք ունի: Այդպիսի կերը կոչվում
է արդյունավետ կեր: Բացի սրանից, ձին իր կյանքը պահ-
պանող ու անդադրում գործող ներքին որգանների հա-
մար սննդաբար նյութերի կարիք ունի: Այն ձին, վոր չի
աշխատում, պետք ունի միայն կյանքը պահպանող կերի:

Կերի տեսակներն են՝ մեծածավալ կեր (խոտ, հարդ, մը-
ղեղ), կենտրոնացրած կեր (վարսակ, դարի, յեզիպտացուհն,
թեփ, քուսպ) և հյութալից կեր (արմատապտուղներ, դա-
լար խոտ): Ձիերին տրվող կերի չափը տարբեր է և կախ-
ված է ձիու տեսակից (բեդնատար ձի, թեթեվ կառքի լծվող
ձի, հեծնելու ձի), հասակից, որգանիդմի առողջական վիճա-
կից և այն բանից, թե ինչպես է ոգտագործվում նա:

Կերը պետք է լավորակ լինի ու մաքուր: Մքրտած,
փթած, փոշոտ կերը, ինչպես և թրջված, սառած, բորբոսնած,

փչացած, թունավոր բույսեր և պեսպես վարակիչ հիվան-
դություններ պարունակող կերը ձիերին չպետք է տրվի:
Այսպիսի կեր ուտող ձին բռնվում է ստամոքսի և աղիք-
ների սուր հիվանդությամբ, վորն ըստ մեծի մասին մահա-
ցու վախճան է ունենում (աղիքների խիթ, ուժասպառող
փորհարինք): Դրա համար ձիուն այս կամ այն կերը
տալու համար պետք է ունենալ անասնաբուժի ցուցումները:

Ոտտի և այլ կերերի մթերումը չի կարելի կատարել այն
դաշտերում, ուր տեղի յեն ունեցել սիրիրական ախտով հի-
վանդություններ, տարափոխիկ վիժմունքներ, տարափոխիկ
թոքերի բորբոքումներ: Կերը, մանավանդ հացահատիկա-
յինը, անհրաժեշտ է պահել մաքուր շենքի մեջ (ամբարնե-
րում, շտեմարաններում): Միայն որվա կերը կարելի յե
պահել ձիանոցում, բայց այն էլ հատկապես շինված մթե-
րանոցներում, կափարիչ ունեցող արկղներում: Ոտոր պետք
է պահվի փակ շենքերում կամ ժամանակավորապես շին-
ված հարկերում. բացառիկ դեպքերում միայն խոտը կօրե-
լի յե լավ բարձած դեղերով պահել:

Կերի (լայնածավալ կամ հացահատիկային) որական
բաժինը կարելի չէ մի անգամից տալ ձիուն. այդ բաժինը
հարկավոր է բաշխել 3-4 անգամվա համար (առավոտը, կե-
սորին, յերեկոյան և գիշերը):

Բացի դրանից, անհրաժեշտ է, վոր ամեն անգամ կերը
տրվի վորոշյալ ժամերին: Կերակրման այս յեղանակը շատ
առավելություններ ունի: Կերը չի թափթփվում և վտանա-
տակ չի լինում, ու, բացի դրանից, ձիու ստամոքսը, վորոշ
ժամանակում հարկավոր քանակությամբ մարսողական հյու-
թեր արտադրելու վարժվելով, ավելի լավ և ավելի կատար-
յալ կերպով է մարսվում: Ընդվորում ձին ագահություն չի
անում, հանդարտ և լավ ծամում է կերը, առատապես
թրջելով այն իր թքով:

Կերի վորահը. Ձիու բնական ու հիմնական կերը վար-
սակն է: Նա պարունակում է իր մեջ բոլոր անհրաժեշտ սնուն-
դաբար նյութերը և մարսվում է ուտելուց յերկու ժամ անց:

Վարսակը, վորպես ձիերի կեր, գործ ե անվում նրանց կյանքի ամբողջ տեղիդուլթյան ընթացքում: Ինչպես մատ-դաշ մարուկներին՝ ծծից կտրելու հասակից սկսած (6 ամ-սական), այնպես ել ծերացած, անատամ, ուժասպառ յե-դած, հիվանդ ձիերին վարսակը պետք ե տրվի տրորած կամ խաշած ձեկով:

Մնացյալ ձիերի համար վարսակի այս ձևով գործածու-թյունը վնասակար ե, վորովհետեվ նրանց մեջ զարգանում ե վատառողջություն, դանդաղկոտություն ու թուլություն-ձիերն ուժից ընկնում են և աշխատանքի ընթացքում արագ քրտնում են:

Յեթե ձին չափազանց ագահությամբ ե ճարակում վարսակը, պետքին պես չի ծամում նրան և աղբի հետ հա-ճախակի դուրս ե թափում չմարսված հատիկները, այդպի-սի դեպքում լավ կլինի վարսակի հետ խառնել կտրտած ծղոտ (զարնանացանի հարդից): Ծղոտը շատ մանր կտրել պետք չե. նրա կտրոնները վարսակի յերկու հատիկի յեր-կարությունից կարճ չպետք ե լինի:

Չափազանց կարեվոր ե պահպանել հետեվյալ կանոն-թափով աշխատող ու շատ վարսակ ստացող ձիուն, իրենպ աշխատանքի ժամանակավոր դադարման (հանգիստ, հիվան-դություն և այլն), անհրաժեշտ ե նվազ քանակությամբ հացահատիկային կեր տալ, հակառակ պարագային նրա մեջ կարող են հիվանդություններ զարգանալ:

Վարսակի հունդը պետք ե կատարելապես հասած լի-նի, ունենա դեղին գույն և փայլուն, վորորկ ու անբիծ կճեպ, լինի բլրրակաձև, խոշոր, փշածայրը կարճ, մըլած հոտ չպիտի ունենա նա: Թարմ, դեռ նոր կալած վարսակի կճեպն անփայլ ե. նրան կալսելուց հետո իսկույն վորպես կեր կարելի չե գործածել, թե չե ձին աղիքների հիվան-դություն կունենա: Բերքահավաքից 2-3 ամիս հետո միայն կարելի յե այդպիսի վարսակը գործածել վորպես կեր: Բայց յեթե անտեսության մեջ ուրիշ վարսակ չկա, իսկ ձիերին անհրաժեշտ ե լրացուցիչ կեր տալ, այդպիսի վարսակն ել

կարելի յե գործածել, միայն թե նրա մեջ անպայման պետք ե խառնել կտրտած ծղոտ:

Գարին իր սննդարարությամբ շատ մոտ ե վարսակին: Գարին պետք ե լինի ծանրաքաշ, խոշոր, փայլուն, բաց-դեղնագույն, վորորկ, անբիծ, մաքուր և մըլած հոտ չպիտի ունենա: Կոշտ կճեպ ունենալու պատճառով գարին ավելի դժվարությամբ ե ծամվում և մարսվում, դրա համար ձիուն գարի տալուց առաջ հանձնարարվում ե տալ մի քիչ խոտ, հետո ջրել, և ապա արդեն՝ առնվազն մեկ ժամ անցած՝ տալ գարի, վորից հետո 2 ժամ շարունակ վոչինչ չտալ, վորպեսզի գարին մարսվի:

Անխառն գարու գործածումը վորպես կեր հանձնարա-րելի չե, վորովհետև նա և ավելի յերկար և ավելի դժվար ե մարսվում: Ավելի լավ ե գարին տալ կոտորած-փշրած ձեկով, գարին լավ ե տաք ջրով խաշել և յերկու ժամից հետո գործածել վորպես կեր: Իսկ յեթե անկարելի յե անել թե մեկը և թե մյուսը, այն ժամանակ գարին պետք ե խառ-նել ծղոտի կտրտանքների հետ (չորս մաս գարի և կես մաս ծղոտի կտրտանք):

Ձիերին գարի ուտելու պետք ե ընտելացնել աստի-ճանաբար: Այն բանող ձիերը, վորոնք գարիով են կերակրու-վում, չպետք ե առանց աշխատանքի մնան. նրանց ամեն որ պետք ե աշխատեցնել: Այս պահանջների անտեսումը և գա-րու անզգույշ գործածումը (միանվագ մեծաբաժին կերը) հաճախ պատճառ ե դառնում ձիերի հիվանդության, այ-սինքն աղիքների խիթ, ստամոքսային-աղիքային մի շարք այլ հիվանդություններ, սմբակների ռեվմատիզմային բոր-բոքում, վոտների բնավածություն իրենց հարակից հետե-վանքներով ու բարդություններով:

Վորովհետեվ գարի ուտելուց ձիու որգանիզմի մեջ ա-ռաջ ե գալիս մի տեսակ թուլություն, դրա համար շատ մե-ծազին, ազնվացեղ ու տոհմ շարունակող հեծնելու ձիերին, ինչպես և հովատակ-արտագրողներին՝ նրանց բեղմնավո-րության կամպանիայի նախապատրաստման ժամանակա-

ըրջանում ու նույն այդ կամպանիայի ընթացքում՝ գարու կեր տալը հանձնարարելի է:

Յեզիպացորենը ձիու ճարպի գոյացումն է առաջացնում, մանավանդ նրա ներքին գործարանների վրա և զըլխավորապես սրտի մկանների վրա, նպաստում է քրտնքի արտադրմանը և թուլութունն է առաջ բերում: Դրա համար յեզիպացորենը, վորպես կեր, հանձնարարելի է մեծագին արտադրողների և մատակ ձիերի համար: Բանող ձիերին յեզիպացորեն կարելի յի տալ, բայց անպատճառ ձեռած-մանրացրած ձևով, իսկ ավելի լավ է ալյուրի պես աղացած: Մեկ ձիուն որական կարելի յի տալ դաշտային շրջանում 3 կգ: յեզիպացորեն, իսկ ձիանոցում պահպանման շրջանում—1-1 և կես կգ:

Թեփը—ամենալավը ցորենինն է: յեթե ցորենինը չկա, պետք է վերցնել դարուլթեփը և ծայրահեղ դեպքում հաճարինը՝ Թեփը պետք է խոշոր լինի, չոր, առանց գունդերի ու չմըքլտած: Զրի մեջ վոր ածես, ջուրը պետք է սպիտակին տա: ավերիդ մեջ վոր տրորես—սպիտակ, ալյուրի գույն փոշուհետք պիտի մնա նրանց վրա: Թեփը կերի համար գործածելուց առաջ անհրաժեշտ է աղի ջրով թրջել և խառնել մանրած ծղոտի հետ: Մեկ ձիուն որական 4 կիլոգրամից ավելի թեփ չպիտի տրվի, բայց այդ կախված է ձիու տեսակից: Թեթևաշորի և թեթև կառքի լծվելու ձիերին—պակաս, ծանրաշորիներին—ավելի, ըստ վորում յերբեք թեփի մեջ վորիվ ուրիշ հացահատիկի, վորոնց թվում նաև վարսակի խառնուրդ լինելու է, վորովհետև այդ դեպքում հացահատիկը վատ է ծամվում:

Թեփի յերկարատև գործածումը պակասեցնում է մարտողութունը, առաջացնում է փորհարինք, աղիքների խիթ, աղիքներում քարեր է գոյացնում և ընդհանրապես չի բարձրացնում աշխատանքի ունակութունը: Դրա համար թեփը ջրախառն ձեվով գործ են ածում գլխավորապես հիվանդ, թուլակազմ ձիերի համար և այն ել՝ ժամանակավորապես: Հանձնարարելի է նաև արագ փոխանցումը թեփից դեպի

վարսակի կերը: փոխանցումը պետք է լինի աստիճանաբար, սկսելով վարսակի փոքր նորմերից: Հակառակ պարագային ձին հիվանդանում և աղիքի հիվանդութուններով:

Կտավտի և կանեփի բուսղը, վոր իր մեջ պարունակում է մեծ քանակությամբ ճարպ, մանրացրած և թրջած ձեվով է տրվում բանող ձիերին վորպես կեր: մեկ ձիուն որական կարելի յի տալ մինչև 1 և կես կիլոգրամ:

Գազար, վորպես ժամանակավոր, լրացուցիչ կեր, շատ ոգտավետ է: Հանձնարարվում է գլխավորապես մարուկների, ծծից կտրած և ավելի մեծահասակների համար, ծիծ տվող մատակների, ինչպես և այն ձիերի համար, վորոնք հազում են, ախորժակ չունեն, թուլացած են և ստամոքսի խարբուխային հիվանդութուն ունեն:

Գազարը տրվում է կտրած ու վարսակի, քուսպի և թեփի հետ խառնած: գազարը պետք է կտրել բարակ ու յերկայնքին: Թեթևաշորի և թեթև կառքերի լծվելու ձիերին, նայած նրանց տարիքին, տրվում է որական 2—5 կգ: գազար, իսկ բեռնատար ձիերին—մինչև 8 կգ: որական: Գործածել կարելի յի միայն մաքուր, չփթած ու չսառած գազար: Շատ թանկարժեք մատղաշներին գազարը սովորաբար տրվում է աշնանը, 1-2 ամիս:

Խոտ: Ձիերի համար լավագույն խոտը դաշտայինն է: վորքան նուրբ ու բարակ լինեն խոտի ցողունները, վորքան շատ լինեն նրա մեջ ծաղիկներ ու տերեվներ, այնքան ավելի սննդարար է լինում նա: Ամենասննդարարն այն խոտն է, վոր բաղկացած է բազմատեսակ դալարներից և հնձված է նրանց ծաղիկ տալու ժամանակ: Լավն այն է, վոր խոտը շատ չոր չլինի, թե չէ ծաղիկներն ու տերեվները կփշրվեն: Խոտը պետք է ունենա բաց-կանաչ գույն, լավ բուրմունք: փթած ու բորբոսնած չպետք է լինի խոտը:

Յեթե խոտի մեջ շատ կորնզան կա, այդպիսի խոտը հնձելուց հետո անմիջապես կարելի է իբրև կեր տալ ձիերին, վորովհետև կորնզանից ձիերը հաճախ գլխապտույտ են ունենում: Այդ տեսակ խոտերը, գործածելուց առաջ,

2—3 ամսի չափ պետք է դիզված մնան, մինչև վոր կորնգանի սուր հոտը բավականաչափ դուրս գա: Առհասարակ նոր հնձված ու դեղ արված խոտը վորպես կեր հանձնարարելի չէ ձիերի համար: Անհրաժեշտ է, վոր այդ խոտը 1—2 ամիս դեղերում մնա: Հակառակ պարագայում ձին մարսողական դործարանների հիվանդութուն կստանա: Իսկ թե վոր կոլխոզի տնտեսության մեջ ուրիշ խոտ չկա և աշխատող ձիերին ստիպված են թարմ խոտով կերակրել, անհրաժեշտ է նրա մեջ հին խոտ կամ դարման խառնել:

Սակայն չպետք է մոռանալ, վոր խոտը վորքան յերկար դիզված մնա, այնքան ավելի կորցնում է նա իր սննդարարութունը, դառնում է փոշխախառն և հազ է պատճառում ձիուն: Ամենավատ խոտը ճահճոտ մարգագետիններում հնձվածն է: Նրա մեջ զգալի տոկոս են կազմում բոշխը և այլ կծու ու թունավոր խոտերը (ճերմակ չքիտամի, ձիագի, ավելուկ, վայրի կակաչ, վայրի սոխ, ընձախոտ):

Ցանովի խոտերից լավագույնն են համարվում առվույտը, յերեքնուկը, ֆլեոնը, իշաուվույտը:

Հաղթը (միայն գարնանացանինը) տրվում է ձիուն խոտ չլինելու դեպքում կամ վորպես լրացուցիչ կեր: Մննդարարության տեսակետից ամենաընտիրը համարվում է վարսակի և կորեկի հարզը, ապա դարու հարզը. սրանցից վատ է ցորենինը, իսկ ամենավատը հաճարի հարզն է: Գորու հարզը իբրև ձիու կեր, հանձնարարելի չէ, վորովհետեմ նա հեշտությամբ խոնավության է յենթարկվում ու բորբոսնում է, իսկ բորբոսնած հարզն առաջ է բերում ձիու աղիքների խիթ և ուժասպառող փորհարինք:

Գալաք խոտով կերակրելը տեղի յե ունենում ձիանոցներում կամ հատուկ արոտավայրերում՝ ազատորեն արածելով: Դալար խոտը մեծ ուժ չի տալիս ձիուն: Դալար խոտ արածող ձին լարված աշխատանքից շուտ է հոգնում և քրտնում: Բայց և այնպես, արոտի հանելը, վորպես ժամանակավոր միջոցառում, շատ ոգտակար է մանավանդ այն ձիերի համար, վորոնք ստամոքսի և աղիքների լորձաթա-

ղանթի մնայուն բորբոքումն ունեն. ոգտակար է և այն ձիերի համար, վորոնց սմբակները չոր են ու ճաքճքվելու և կոտրվելու հակումն ունեն. նման դեպքերում ձիերին արոտի հանելը բուժական ներգործություն է ունենում նըրանց վրա:

Արոտի հանելը հատկապես ոգտավետ է հեծնելու ազնվացեղ ձիերին և գլխավորապես նրանց մատղաշների համար: Դիմացկուն, յեռանդուն, արագավազ, ուժեղ և քաջառողջ ձի, վորն անհրաժեշտ է թե գյուղատնտեսական աշխատանքների և թե հեծկազորքի լրացման համար, մենք կարող ենք ունենալ միայն այն ժամանակ, յերբ նրա գոլության հենց առաջին որերից հնարավորություն տանք նրան ազատորեն շարժվելու բաց յերկնքի տակ:

Այն ձին, վորն իր մանուկ հասակից ամեն տարի, դարնանը, ամառը և ձմեռը կերակրվում է բաց յերկնքի տակ և շնչում է թարմ ող՝ զգալով իրեն բոլորովին ազատ, այդպիսի ձին մշտապես շարժողության մեջ լինելով՝ զարգացնում է իր մկանները, շնչառությունն ու վոսկրոտիքը, բարելավում է իր սնունդը և նյութերի փոխանակումը, ամրացնում և վարժեցնում է իր որգանիզմը յեղանակի և ողի պեսպես փոփոխություններին, արբունքի հասակում (3-4 տարեկան) դառնում է լիովին ընդունակ տանելու զինվորական ծառայության մարտական պայմանների բոլոր արձակեքներն ու դժվարությունները, ինչպես նաև բոլորովին պիտանի յե դառնում գյուղատնտեսական աշխատանքների համար:

Յերբ ձին արածելու համար արոտավայր է փոխադրվում, առաջին որը 1—2 ժամից ավել չպետք է թողնել նրան այնտեղ: Յերկրորդ որը կարելի է թողնել նրան արոտավայրում 4—5 ժամի չափ: Յերրորդ որը 6—7 ժամ և այն: Այսպես աստիճանաբար պետք է ավելացնել արոտավայրում արածելու տեվողությունը, վորպեսզի ձին զերծ մնա ուժեղ փորհարինքից, վոր կարող է պատահել ագահությամբ մեծաքանակ տալար խոտ ուտելուց: Չպետք է նմանապես արոտավայր քշել ձիերին առավոտները շատ

կանուխ, քանի ղեռ խոտը ծածկված է ցողով կամ յեղյա-
մով. չպետք է արածելու հասնել նաև քամոտ յեղանակին,
յերբ պաղ անձրև է դալիս: Դա կարող է առաջացնել ձի-
բի մեջ, մանավանդ հղի և ծիծ տվող մատակ ձիերի մեջ,
աղիքների շղաձգական խիթ, իսկ հղի մատակների մեջ—
նույնիսկ վիժմունք:

Արածելու համար պետք է հատկացնել չոր և բարձ-
րադիր արոտատեղիներ. ճահճային ու ցած տեղերը շատ
ֆլասակար են ձիերի, մանավանդ մատղաջ ձիերի համար.
մատղաշների սմբակներն անկանոն, տափակ ձև են ստա-
նում դրանից: Արևի ամենատաք ժամերին ձիերի յերամակ-
ները պետք է արածացնել ծակներում կամ անտառների
մոտերքը. իսկ յեթե արոտավայրում անտառներ չկան, ավե-
լի լավ կլինի այդ ժամերին ձիերին արածացնել բարձրադիր
ու բաց տեղում, վոր քամին նրանց զովացնե: Այսպիսի տե-
ղերում ձիերն ավելի հեշտությամբ են տանում շոգը, նը-
րանց պակաս են անհանգստացնում ճանճերը, բուռերը, իշա-
մեղուները: Արոտավայր քշված մտրուկների ագիները չպետք
է կտրել, թե չէ նրանք զրկված կլինեն իրենց վրա հար-
ձակվող ճանճերին քշելու հնարավորությունից:

Յերբ ձին փոխադրվում է ձիանոց և կերակրվելու յե
դալար խոտով, այդ փոխանցումը նույնպես կատարվելու յե
աստիճանաբար: Քաղած խոտն անհրաժեշտ է պահպանել
անձրևից և արևից, դիզել փոքր կույտերով, վոր չտաքա-
նա և չթառամի. ընդհանրապես դալար խոտը կես որվանից
ավել չպետք է պահվի ուտելու չտրված: Ապա թե վոչ այդ
խոտը կսկսի տաքանալ ու յեռալ, վորից ձիերը կարող են
ստամոքսի սուր հիվանդություն ունենալ: Ձիուն դալար
խոտ տալուց հետո իսկույն ջրել չի կարելի, ավելի լավ է
առաջ ջրել, հետո կերը տալ: Ծանր աշխատանքից հետո ան-
միջապես ձիուն դալար խոտի փոխադրել չի կարելի: Անձ-
րևից թրջված դալար խոտը նույնպես կարելի չէ տալ ան-
խառն կերպով. անհրաժեշտ է դարման խառնել նրա մեջ:

Հորդառատ մարդագետիններում քաղած. թարմ, հյու-

թալից խոտն՝ առանց դարմանի հետ խառնելու՝ չի կարելի
տալ ձիերին. դա առաջացնում է փորի ուռչում, ուժասպա-
ռող փորհարինք, հաճախակի միզաթափում և ընդհանրապես
ուժաթափ է անում ձիուն: Մեկուկես—յերկու ամսից ավել
չպիտի տեղի բանվորական ձիերի դալար խոտով կերակ-
րումը, յերբ նրանք պահվում են ձիանոցում կապված:
Ավելի լավ է այդ անցկացնել ամառվա սկզբում: Ձիուն 4
կիտոգրամից ավելի դալար խոտ տրվելու չէ, այն էլ պետք
է մաս-մաս տալ, 1—1½ ժամվա ընդմիջումներով:

Հանճային նյութեր: Կենդանական որդանիզմի արյան
բաղկացուցիչ մասն է հանդիսանում աղը, հետևաբար նրա
ներկայությունը կերի մեջ անհրաժեշտ է: Լինում են դեպ-
քեր, յերբ կերի մեջ աղը պակաս է: Ուստի, վորպես
կանոն, ձիերի կերի մեջ, մանավանդ դալար կերից չոր կերի
անցնելիս, շաքաթը 2—3 անգամ անհրաժեշտ է սովորական
կերակրի աղ խառնել 9-ից մինչև 13 գրամ յուրաքանչյուր
ձիու համար (ծեր ձիերին ավելի, քան ջահելներին): Աղը
կամ վորպես փոշի ցանվում է թրջած կերի վրա, կամ կտո-
րով տրվում է կերամանի մեջ լիզելու համար:

Մյուս հանքային նյութերից առանձնապես ոգտավետ
է ֆոսֆորաթթվային կերը (վոսկրի փոշի), վոր նույնպես
ձիու որդանիզմի, մանավանդ նրա վոսկրոտիքի, բաղկացու-
ցիչ մասն է կազմում: Դիտելով հաստատված է, վոր մատ-
ղաջ ձին, վորի կերի մեջ աղը պակասում է, դադարում է
աճելուց, հիվանդանում է վոսկրախտով (ռախիտ), դրա հա-
մար մատղաշների կերի մեջ այդ աղերը խառնելն անհրա-
ժեշտ է: Ծծից կտրած մտրուկներին մինչև նրանց 2 տա-
րեկան հասակը կերի մեջ աղեր խառնել պետք է 17 գրա-
մից վոչ ավել: Այդ հասակից վեր ձիերին, բացի հղի և ծիծ
տվող մատակներից, կերի մեջ ֆոսֆորաթթվային կեր խառ-
նելու պետք չկա:

ՀՂԻ ՄԱՏԱԿՆԵՐԻ ՈԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ԳՅՈՒՂԱՏՆ՝ ՏԵՍԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒՄ

Վորովհետև կողանստեսություններում հարկավոր չափով քաջող ուժ չկա, յերբեմն ստիպված են լինում աշխատանքի համար ոգտագործել հղի մատակներին: Անհրաժեշտ փ, վոր նման դեպքերում մատակներին թեթև աշխատանք տրվի, որինակ՝ տափանել, 160—240 կգ. բեռներ կրել մոտիկ տարածության վրա, լծել թեթև կառքերի՝ 8—10 կմ. ճանապարհ կտրելու համար:

Սրա հետ միասին չպետք է մոռանալ, վոր ծանրած մատակն իր հղության առաջին կեսում կարող է կատարել թեթև աշխատանք՝ առանց վորևէ փլաս հասցնելու առողջությանը. ինչ վերաբերում է հղության ընթացքի յերկրորդ կեսին, մեծ զուգությամբ պետք է աշխատանքի դնել նրան. թուլատրելի է հեծած արագ վազցնել, ինչպես և ծանր բեռներ կրել տալ ա, դ մատակներին:

Ծնելուց 1—1½ ամիս առաջ մատակներին տրվելու յ հանգիստ, վորպեսզի նրանք ազատորեն, բաց յերկնքի տակ, արածեն արոտավայրում: Ծնելուց մի շաբաթ անցած մատակներին կարելի յե արդեն աշխատեցնել: Յերբ մատակի զուգավորվելու ժամանակը հասնի և նա հովատակի հետ զուգավորվի, նրան աշխատանքի գործածել կարելի յե հովատակից բաժանվելուց հետո 7 որից վոչ առաջ:

ԶԻԱՆՈՑՈՒՄ ՊԱՀՎՈՂ ՀՂԻ ՄԱՏԱԿԻ ԽՆԱՄՈՒՄԸ

Հղի մատակին հատկացված պիտի լինի ընդարձակ ձիախցիկ, վոր լինելու յե բավականաչափ տաք, լույս, չոր, առանց միջանցիկ քամիների: Այդ ժամանակամիջոցում մատակ ձին յենթարկվելու է զարկի, հարվածի և հանկարծակի ուժեղ շարժումների: Այդ բոլորից կարող է վիժմունք առաջանալ: Ձիախցիկի հատակը միշտ պետք է ծածկված լինի չոր, մաքուր և փափուկ հարդով: Լավագույն

սննդարար կերն է տրվելու նրան, բայց պետք է աշխատել, վոր մատակը շատ չգերանա, թե էե ծննդաբերությունը կղծվարանա, ինչպես և չափազանց չնիհարի, վորովհետև նիհարությունը կարող է պատճառ լինել պես-պես հիվանդությունների, վորի հետևանքը կլինի վիժմունք կամ թուլակազմ, անզարգացած պտուղ:

Հղի մատակին պետք է ջրել ոբական 5 անգամ և ջուր տալ ուղածին չափ, պետք է հիշել միայն հետևյալ հիմնական կանոնը—վարսակ տալ ջրելուց կես ժամ անց և շատ պաղ ջուր չտալ, թե էե կարող է վիժել:

Մատակին մաքրել է հարկավոր խոզանակով, որը 1—2 անգամ. փորի, կրծքի և մեջքի վրա չորացած կեղտը պետք է մաքրվի վորորած հարդով (ժգուտով). քերիչ գործածելուց խուսափել, կաշին չգրգռելու համար:

Հղի մատակի սմբակները մաքրել զգուշությամբ, իսկ ծնելուց 1—5 ամիս առաջ սմբակների մաքրումը դադարեցնել իսպառ: Չստիպել մատակին, վոր հանկարծական դարձ կատարի իր խցիկում. ման ածելու ժամանակ չպետք է նըրան հրել կամ հանկարծակի հարվածել, չստիպել վոր խոչերի վրայից ցատկի և այլն: Վարվել նրա հետ մեղմ, սիրելով և վոչ խտուրթյամբ: Յիրրորդից մինչև ութերրորդ ամիսը, ինչպես և 10-րդ ամիսը, յերբ սովորական է մատակի վիժումը, պետք է լավ հսկել մատակներին և վիժման դեպքում անասնաբուժին դիմել:

ԾԻԾ ՏՎՈՂ ՄԱՏԱԿՆԵՐԻ ԽՆԱՄՈՒՄԸ ԶԻԱՆՈՑՈՒՄ

Ձիախցիկը, ուր տեղավորված է մատակն իր մարուկի հետ, պետք է մաքուր լինի և ընդարձակ ու առաջին 2 շաբաթը վոչ շատ լույս. տակի փովածքը պետք է լինի չոր և առատ:

Ծննդաբերությունից հետո անմիջապես, մկանքը դուրս գալուց հետո, կեղտոտված ամբողջ փովածքը մզանքի հետ միասին պետք է խցիկից դուրս տարվի (այրվի կամ

2 մ. խորութեան մեջ թաղվի): Ծննդեանի հեշտոցը, ձծերը անհրաժեշտ է տաք ջրով լավ վանալ, հետուքթի, ազդրները և պոչի կեղտերը մաքրել. ապա պետք է մորը գլխին մոտեցնել նորածին մտրուկին՝ լիզելու համար, իսկ կես ժամից հետո—մոր պտուկներին: Ծննդաբերութեան առաջին որերը կերի չափը պետք է պակասեցնել և վարսակի տեղ թեփ տալ, իսկ 5—6 օրից հետո կերի քանակն ուժեղացնել: Ծնելուց 10—12 օր անց, թեփից անցնել վարսակի: Մի քանի ժամանակ հարկավոր է մատակի սմբակները մաքրել: Ծիծ տվող մատակին կարելի է բանեցնել, բայց անհրաժեշտ է վոր աշխատանքը թեթև լինի, կարճ տարածութեան վրա և առանց վազեցնելու:

ԾԻԾ ՈՒՏՈՂ ՄՏՐՈՒԿԻ ԽՆԱՄՈՒՄԸ

Մտրուկի տեսողութեանը չփոփոխելու համար, նրա աշխարհ գալու առաջին օրերում, խցիկում պետք է կիսախավար լինի, իսկ հետո, 2 շաբաթվա ընթացքում, կամաց-կամաց լույսը պետք է ավելացնել և հասցնել նորմալ աստիճանի: Առաջին իսկ օրը մտրուկի ապարանին պետք է յոդ քսել և կապել, ապա պորտատեղից 1—2 սմ. հեռու կտրել և կտրած տեղը նույնպես յոդ քսել: Ծնվելուց 1 և կես—2 ժամ հետո մտրուկին պետք է կլիզմա անել տաք ջրով՝ մեջը գլխերին խառնած (մեկ լիտր ջրին 1 թեյի գդալ) այն դեպքում, յեթե այդ ժամանակամիջոցում ինքը մտրուկը դուրս չթափի իր առաջին կղկղանքը: Այս անեղն անհրաժեշտ է՝ ստամոքսային-աղիքային հիվանդութեանները կանխելու համար:

Կյանքի առաջին իսկ օրերից մտրուկի հետ պետք է վարվել սիրողաբար, շոյել նրան, յերբեմն ել քորել նրա մարմնի այն մասերը, վորոնց ինքը հասնել չի կարող, ականջներին չքաշել, ինչպես և պոչից ու գլխից, չզրգուել, չջարացնել նրան. հաճախակի և փոխառփոխ բարձրացնել նրա վտանները, փայտի մուրճով մի քանի անգամ ներբանին խը-

փել—դրանով նա կամաց-կամաց կընտելանա ապագա պայտվելուն. սմբակների կակուղ յեղջուրները չկտրել և չկտրել: Ծծից կտրելուց հետո մտրուկին պետք է կերակրել. ավելի թանկագին մտրուկներին ավելի լավ է կովի կաթ (մոտավորապես մի ամսի չափ), վարսակ և խոտ տալ: Այդ անել պետք է, վորովհետեւ մատակն այդ ժամանակ արդեն նորից ծանրած է և ունեցած կաթի մի մասը և սննդաբար հյուսթեղը նա տալիս է նոր պտղին: Կովի կաթ տալուց հետո անմիջապես վարսակ չպիտի տրվի մտրուկին, թե չե փորհարինք կուռնենա:

Մտրուկին ձծից պետք է կտրել 6 ամսական հասակում: Այդ ժամանակաշրջանում մտրուկին իբրեւ կեր տալիս են մանր կտորած դուրս, վրան փոքր ինչ վարսակ ու խոտ ցանած: Խոտն անպատճառ պետք է տրվի հատակի վրա դրված ամանից: Ծծից կտրելու առաջին շաբաթը քրական տրվում է 3 կգ. դադար՝ յերեք նվազում, փոքրաքանակ խոտի հետ փոխառփոխ: Ծծից կտրելու 2-րդ շաբաթից դադարի հետ խառնում են ցորենի խոշոր թեփ, առաջ քիչ, հետո դադարի կեսի չափ, իսկ շաբաթվա վերջերին արդեն թեփի յեն անցնում: Ծծից կտրելու 3-րդ շաբաթից թեփի վրա ավելացնում են մի քիչ վարսակ՝ որական ընդամենը 1 կիլոգրամի չափ տալով: Մեկ տարեկան հասակում աստիճանաբար կերակրման նորման հասցնում են 2 գմ. վարսակի, 6 կգ. խոտի, կես կգ. թեփի, կերի վրա ավելացնելով որական 13 կգ. ֆոսֆորաթթվային կեր (վոսկրի փոշի)՝ վոսկրատիքի զարգացման համար:

Ծծից կտրելու հասակից սկսած և դրանից մեծ, բոլոր մատղաշ ձիերը, արոտավայրից ձիանոց փոխադրելիս, ձմեռները ամեն օր պետք է դուրս հանվեն ձիանոցի պարսպապատ բակը՝ թարմ ոդ ձծելու: Բոլոր մատղաշները պետք է 3 խմբի բաժանվեն. ձծից կտրած և մինչև 1 տարեկանները—մի խումբ, մեկ տարեկանից վեր վորձ և մտրուկները—յերկրորդ խումբ և մատակ մտրուկները մեկ տարեկանից վեր—յերկրորդ խումբը:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՅԵԼ ԱԶՆՎԱՅԵՂ ՀՈՎԱՏԱԿ-ԱՐՏԱԴՐՈՂ-ՆԵՐԻՆ ԶՈՒԳԱՎՈՐՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻՑ ԳՈՒՐՄ

Հովատակին մաքրել պետք է այնպես, ինչպես վերն ասվեց: Կերակրումը կատարվում է նորմերի համաձայն (տես սննդի նորմերը):

Յերբ հովատակ ձիով շրջագայություններ են կատարում, ըստ նորմայի նշանակված վարսակի, որական քանակի վրա անհրաժեշտ է ավելացնել 1—2 կգ: Այն որը, յերբ հովատակը ոգտագործված չէ լծելու կամ հեծնելու համար, անհրաժեշտ է առավոտը և կեսոթին մեկ ժամի չափ վարժելով հանել նրան թամբած, նախ քայլելով, ապա թեթե վազքով:

Հատուկ ուշադրություն պետք է նվիրել հովատակարտագործին՝ զուգավորման սեզոնին պատրաստվելու ժամանակաշրջանում: Հովատակի կերակրումը հոունվար ամսից սկսած այնպես պետք է տանել, վոր նա լիովին պատրաստ լինի զուգավորման կամպանիային և 100 տոկոսով կարելի լինի նրան ոգտագործել:

Հովատակ-արտագործները կարող են ոգտագործվել միայն թեթե աշխատանքի համար և կարճ տարածություն տնցնելու, 25 կգ-ից վոչ ավելի յերթուղարձի համար:

Գյուղատնտեսական վոչ ծանր աշխատանքների համար ել կարելի յե ոգտագործել հովատակներին, բայց որական 6 ժամից վոչ ավել, իսկ փետրվար ամսից—որական 3 ժամ: Հովատակներին չպետք է ծանր աշխատանքների բանեցնել: Հովատակ-արտագործներին բանեցնել կամ լծած ու հեծած տեղ դնալ թույլատրվում է միայն նրանց, ովքեր խնամում են նրանց:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՅԵԼ ՀՈՎԱՏԱԿ ԱՐՏԱԴՐՈՂԻՆ ԶՈՒԳԱՎՈՐՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

Յուրաքանչյուր հովատակ-արտագործը զուգավորման ժամանակաշրջանում պետք է ոգտագործվի լիովին, ամեն

ժեկի համար հաշվելով 40-ական մատակ: Չուգավորման ժամանակաշրջանում նրանց սնունդը պետք է ուժեղացնել. որական 4 անգամ կեր պետք է ստանա հովատակը, վոր 6 կգ. վարսակից, 8 կգ. ընտիր խոտից և 4 կգ. տակի փրուվածքից պակաս լինելու չե միասին առած: Ամեն որ, առավոտ և յերեկո, հովատակին լավ պետք է մաքրել և 30-40 բույե հեծած թեթե շրջագայություն կատարել (քայլով և թեթե վազքով): Վարսակ տալուց կես ժամ առաջ պետք է նրան ջրել, իսկ վարժումը կատարել վարսակ տալուց 1—2 ժամ հետո:

Չուգավորումից հետո հովատակին 10 բույեյի չափ պետք է ման ածել: Յերկրորդ զուգավորումը նոյն որը կարելի յե թույլ տալ հովատակին առաջին զուգավորումից 7-8 ժամ հետո: Յոթն որվա ընթացքում հովատակը զուգավորվում է այսպես. առաջին 3 որը—յերկ-յերկու անգամ, ապա, մեկ որ հանգստանալուց հետո, որը մեկ անգամ:

Վոչ մի մատակ, վոր տենչում է զուգավորման, առանց անասնաբուժի քննության և առողջ ճանաչված լինելուն, չի մերձեցվում հովատակին զուգավորման համար: Հատուկ ուշադրություն պիտի նվիրի անասնաբուժը հետազոտելու համար սեռական գործարանները, քիթը, կաշին, վորպեսզի վորոշի նրա առողջական վիճակը՝ զուգավորման հիվանդությունների, հեշտոցի բորբոքման, տարափոխիկ վիժման, խլախտի (сая) և քորի (чечотка) բնագավառներում:

Չուգավորումից հետո հովատակի սեռական գործարանները պետք է լվանալ մարգանեց-թթվային կալիի¹⁾² տոկոս լուծույթով:

Ձիանցում պահվելու ժամանակ ձիերի որն ի՛նչպես պե՛տ է կարգավորել

Ձեերին խնամելու, կերակրելու և պահելու աշխատանքն որվա ընթացքում պետք է կատարվի այս ձևով:

Առավոտյան ժամը 5-ին տալիս են խոտի առավոտյան քաժինը և մաքրուս են խցիկը:

Սեռը, հասակը յեվ կերակրման ժամանակաշրջանը	համար	կոտ	փոք	փափակ	պակի	ս	ֆոսֆոր	կեր
	կիրառման	կիրառման	կիրառման	կիրառման	կիրառման	կիրառման	կիրառման	կիրառման
1. Ծիծ ուտող մարուկները 4-ից մինչև 6 ամսական	1	—	—	—	1	—	—	—
2. Ծծից կարած մարուկները մինչև 1 տարեկան (սեպտ.-մարտ)	2	6	0,5	3	—	—	13—17	—
3. Մտողաշները 1 տարեկանից մինչև 2 տարեկան (սեպտ.-ապրիլ)	—	8	—	—	—	—	13—17	—
4. Մտողաշները 2-ից մինչև 3 տարեկան (սեպտեմբեր-հոկտեմբեր)	4	8	—	—	—	—	13	—
5. Ազնվացեղ մատակները, ծիծ ուտողները՝ արածելու շրջանում	2	4	—	—	—	—	—	—
6. Ազնվացեղ մատակները՝ ձիանոցում պահվելու շրջանում	2	8	1,5	—	—	—	13	—
7. Արտադրող-հովատակները (փետրվար-հունիս)	6	8	4	—	—	—	13	—
8. Արտադրող հովատակները (ոգոստոս-հունվար)	3	8	—	—	—	—	13	—
9. Բանող ձիերը դաշտային շրջանում	6	10	—	—	—	—	13	—
10. Բանող ձիերը՝ ձիանոցում պահվելու շրջանում	2 ¹ / ₂	10—12	—	—	—	—	13	—

1. Բանած և չբանած ժամանակ ձիերին կերակրելու հարցի մասին հանձնարարում ենք պրոֆ Զվյագինի ղեկավարությամբ կերակրումն ու պահպանումը գիրքը, վոր տալիս է շահեկան և մանրամասն տեղեկություններ այդ հարցի մասին: (Հրատար. «Հյուսիս Կովկաս» 1931 թ.):

Առավոտյան ժամը 6-ին — ջրում են:

Ժամի 6¹/₂ — կենտրոնացրած կեր են տալիս:

6¹/₂-ից մինչև 8¹/₂-ը — ընդմիջում՝ ձիապանները նախաճաշի համար:

8¹/₂-ից մինչև 10-ը — ձիերին մաքրում են:

10-ից մինչև 10¹/₂-ը յերկրորդ անգամ տալիս են խոտ ու ջրում են:

Ժամը 11-ին կենտրոնացրած կեր են տալիս:

11-ից մինչև 13 ժամը — ընդմիջում՝ ձիապաններին ճաշի համար:

13-ից մինչև 15 ժամը — լծած կամ հեծած վարժում են, զրոսեցնում են մաքուր ողի մեջ:

15-ից մինչև 16 ժամը — ձիերին մաքրում են և կեր տալիս:

16-ից մինչև 17 ժամը — ընդմիջում՝ ձիապաններին ընթրիքի համար:

Յերեկոյան ժամը 17-ին — ջրում են:

Ժամը 17¹/₂-ին — տալիս են վարժակ և սպառ մինչև ժամը 19-ը ընդմիջում:

19-ից մինչև 20 ժամը — գիշերվա համար խոտ են տալիս և պատրաստում են տակի փովածքը:

Ծանոթություն 1. Յեթե ձիերին զուսակային աշխատանքի յին պատրաստում, մեկ օր առաջ պետք է նայվեն, մաքրվեն և կարգի բերվեն նրանց սմբակները, իսկ յեթե նրանք պայտված են, ստուգվում է նրանց պայտերի վիճակը. բացի դրանից, այդ ձիերին գիշերվա համար ավելի մեծ չափով են տալիս կենտրոնացրած կերը:

Ծանոթություն 2: Շանապարհին, 4 ժամը մի անգամ, ձիերին հարկավոր է 2 ժամվա դադար տալ՝ հանգստանալու և ուտելու համար՝ Դադարի ժամանակ ձիերին ջրել կարելի յե դադարն առնելու պահից 1—1¹/₂ ժամ անցած. ճամբու համար կենտրոնացրած լավագույն կերը վարժակն է կամ կոտորած գարին. այս կերը նրանց տրվում է ջրելուց հետո:

Ծանոթություն 3: Սահմանվում է, վորպես կանոն, վոր բակից դուրս յեյնելուն պես ձիերին բռն հարկավոր չէ. առաջ 2 կմ. չափ պետք է ձիերը քայլով գնան:

ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ՁԻԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՏՈՒՄԸ ԴԱՇՏԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻ ՀԱՄՈՐ

Բանվորական ձիերի համար ամենապատասխանատու ժամանակաշրջանը հանդիսանում է դարնան, ամառվա և աշնան դաշտային աշխատանքների ժամանակամիջոցը: Դաշտային աշխատանքների հաջողութունն այդ ժամանակաշրջանում մեծապես կախված է քաղող ուժի աշխատունակութունից: Դրա համար չափազանց կարևոր է, վորպեսզի յուրաքանչյուր կոլտնտեսութուն պատրաստութուն տեսնելով դաշտային աշխատանքների համար, նորոգելով գյուղատնտեսական գործիքները, նախապատրաստելով մարդկային բանող ուժը, բաշխելով պարտականությունները նշելով դաշտային աշխատանքների որացուցային պլանը՝ միաժամանակ հատուկ ուշադրություն նվիրի առաջիկա աշխատանքների համար քաղող ուժ նախապատրաստելու և բաշխելու գործին: Ուստի ամենից առաջ անհրաժեշտ է կոլտնտեսականներին ամրացնել այն ձիերին, վորոնց հետ նրանք աշխատելու յեն գործառնական տարվա ընթացքում, մանավանդ գյուղատնտեսական այս կամ այն կամպանիայի ընթացքում, գյուղատնտեսական ամբողջ սեզոնի համար ապահովել կերի անհրաժեշտ քանակութունը, գարնանային աշխատանքների համար կերի հատուկ անձեռնմխելի ֆոնդ ստեղծելով, կոլտնտեսութւյան վարչութւյան կազմի միջից ջոկել մի մարդ, վորն առանձնապես պատասխանատու լինի թէ կենդանի քաղուժի վիճակի և թէ կերի ֆոնդի ոգտագործման համար:

Անհրաժեշտ է նմանապես, վոր կոլտնտեսութւյան ձիական ամբողջ քաղուժը, վոր բաշխված է բրիգադներին միջև, գարնանային աշխատանքներից ամիս-ամիսուկես առաջ աչքե անցկացվի և նայած ձիերի պարարտութւյան աստիճանին՝ 3 խմբի բաժանվի, այսինքն՝ լավ պարարտացած, միջակ պարարտ և լղար ձիեր: Յերկրորդ և հատկապես յերրորդ խմբի լղար ձիերին փետրվար նմսից հարկավոր է ուժեղ

անուէդ տալ, ավելի ուշադիր լինել դեպի նրանց, լավագույն խնամք տանել և մաքրել նրանց, որինակի համար լղարներին խմբի յուրաքանչյուր ձիուն որական պետք է տրվի մինչև 5-կգ. ուժեղացրած կեր, իսկ խոշոր կեր մինչև 12 կգ: Բացի դրանից, լղար ձիերը տեղավորված պետք է լինեն ավելի տաք ձիանոցներում, մեկը մյուսից այնքան հեռու, վոր ձին ուղած ժամանակը ազատորեն կարողանա պառկել: Քիչերվա համար ամեն ձի տակին փովածք պիտի ունենա՝ չոր, առատ և փափուկ, լղար ձիերին լավ ուտեցնելու այս ժամանակաշրջանում նրանց պետք է մաքրել վո՛չ թե մեկ, այլ յերկու անգամ որը—առավոտ և յերեկո, վորովհետև չպետք է մոռանալ, վոր լավ մաքրելու և կարգին խնամելու շնորհիվ, լղար ձիու որդանիցը ավելի լավ յուրացնում է կերածը, միաժամանակ արագանում է ձիու կազդուրումը, վորով և կերն ավելի տնտեսաբար ու արգասավոր կերպով ծախսելու պայմաններ են ստեղծվում:

Բացի ըստ պարարտութւյան բաժանումից, ձիերին պետք է դասավորել նաև ըստ սռաջիկա դաշտային աշխատանքների. ջահել, աշխատանքի դեռ անվարժ, ինչպես և կարճահասակ, ֆիզիքապես թույլ ձիերը պետք է դասվեն ձիերի այն խմբում, վորոնք դաշտային ժամանակաշրջանում թեթև աշխատանք են կատարում, ինչպես, որինակ, տափանել, ջուր և ուտելիք են կրել և այլն: Հղի մատակները, վորոնց ծնելուն ամիս-ամիսուկես է մնացել, աշխատանքից պետք է ազատ լինեն կամ, ծայրահեղ դեպքում, թեթև աշխատանքի համար են ոգտագործվելու. նոր ծնած մատակները ծնելուց 7—8 որ անցած կարող են աշխատանքի համար ոգտագործվել, բայց պետք է դասվեն այն ձիերի խմբում, վորոնք ավելի թեթև աշխատանքներ են կատարում. կոլտնտեսութւյան լավագույն հովատակները՝ վորոնք պատրաստվում են գուղավորման կամպանիայի անցկացմանը, նույնպես քաղող ուժի հաշվի մեջ չեն մտնում և ծայրահեղ դեպքում միայն, քաղուժի պակասութւյան հետևանքով, կարող են ոգտագործվելու համար դասվել թեթև աշխատանք կատարող ձիերին

խմբում, բայց սին պայմանով, վոր աշխատանքը Հափազան հոգնեցուցիչ չլինի և անպատճառ հավելյալ կեր տրվի հովատակներին:

ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ՈՐՎԱ ՈՐԻՆԱԿԵԼԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԴԱՇՏԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

Գարնանը յեվ աճանն աշխատանքները դաժտում սկսվում են մոտավարապես ժամի 6-ին, ամառը—4-ին:

Գարնանն ու աճանն

Ս ա ճ ա ը

Ժամի 4-ին ձիերին ջրում են: Ժամի 4¹/₂-ին տալիս են կենտրոնացրած կեր (վարսակ, գարի): 6-ից մինչև 8 ժամն աշխատում են:

8-ից մինչև 9-ը ընդմիջում նախաճաշի. ձիերին առանց հետ լծելու՝ մոտեցնում են տաշտերին, նրանց տալիս են նախ խոտ, ապա ¹/₂ ժամից հետո—խառնուրդը (հարդի մղեղը թեփել կամ ալյուրի հետ խառնած):

9-ից մինչև 13 ժամը աշխատում են:

13-ից մինչև 16-ը ճաշի ընդմիջում. ձիերին հետ են լծում, կապում են տաշտերին, վորոնց մեջ արդեն պատրաստված է խոտը: Անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր ձիուն հարդի փնջիկով թեթևապես սրբել մանավանդ այն մասերը, ուր նստած է յեղի լծասպրը: Յնթե յեղանակը ցուրտ է և պաղ: քամի յե փչում, իսկ ձիերը քրտնած են, նրանց վրա պետք է ծածկոց փռել:

Ժամի 14¹/₂-ին ձիերին ջրում են և կենտրոնացրած կեր են տալիս (վարսակ), իսկ հետո՝ խոտ:

Ժամի 2-ին ձիերին ջրում են և կենտրոնացրած կեր են տալիս (վարսակ, գարի):

4-ից մինչև 8 ժամն աշխատում են: 8-ից մինչև 9¹/₂-ը նախաճաշի ընդմիջում. ձիերին հետ են լծում և աղատ բաց են թողնում արածելու ¹/₂ ժամ, ապա կապում են խառնուրդով լի տաշտերին:

Ժամի 9-ին ձիերին ջրում են և տալիս են կենտրոնացրած կեր (սպիլի լավ է վարսակ):

9¹/₂-ից մինչև 13¹/₂-ը աշխատում են:

13¹/₂-ից մինչև 16-ը ճաշի ընդմիջում. ձիերին հետ են լծում և կապում են տաշտերին, վորոնց մեջ խոտն է պատրաստված:

Ժամի 15-ին ձիերին ջրում են և կենտրոնացրած կեր են տալիս (վարսակ, գարի):

Ժամի 16-ից մինչև 19-ը աշխատում են:

Ժամի 19-ից մինչև 20-ը ընթրիքի ընդմիջում. ձիերին՝ առանց հետ լծելու, կապում են խառնուրդի տաշտերին:

20-ից մինչև 22-ը աշխատում են: Ժամի 22-ին ընդմիջում մինչև հե-

16-ից մինչև 20 ժամը աշխատում են:

Ժամի 20-ին աշխատանքը վերջացնում են մինչև հետեվյալ որը: Ձիերին հետ են լծում և նույն կարգով կապում են տաշտերին. սրվում է խոտ. ժամի 22-ին ձիերին ջրում են և տալիս են կենտրոնացրած կեր: Ժամի 24-ին սրվում է մի քիչ խոտ և ապա խառնուրդ:

տեյալ որը: Ձիերին հետ են լծում ու ¹/₂ ժամով աղատ բաց են թողնում. ապա կապում են խոտի տաշտերին. ժամի 23-ին ձիերին ջրում են և կենտրոնացրած կեր են տալիս (վարսակ, գարի) իսկ հետո խոտ:

Մանրաբույյուն 1: Հետեվյալ որվա 2 ժամին, յեթե տաշտում կեր չի մնացել, տրվում է մի բաժին ևս խոտ կամ խառնուրդ:

Մանրաբույյուն 2: Աշնանը, ճաշի ընդմիջումին—ժամի 13-ին, և աշխատանքից հետո—ժամի 20-ին, ձիերին ջրելուց և կենտրոնացրած կեր տալուց առաջ՝ կարելի յե և ոգտալետ է լավ և չոր յեղանակին աղատ բաց թողնել՝ հնձած արոտատեղերում և աշնանախոտի դաշտերում արածելու համար:

Մանրաբույյուն 3: Կոտնտեսություններում ձիերի սպասարկման կարգի, դիմազրկության վերացման և քաշուժի ոգտագործման մասին տես հավելվածը գրքույկիս վերջում:

Անհրաժեշտ է նկատել, վոր բանվորական ձիերի բեռնավորման վերև բերված նորմաները պետք է համարել լարվածության հասած: Բայց յեթե առաջ ունենանք քաշուժի պակասությունը, կտեսնենք, վոր մի շարք կոտնտեսություններում լինում են ժամանակաշրջաններ, որինակ գարնանը՝ ցանքի, և աշնանը՝ բերքահավաքի ժամանակ, յերբ թե ձիերը և թե մարդիկ որվա ընթացքում շատ ավելի յեն աշխատում, քան ցուցյց է տրված մեր աղյուսակում: Նման ժամանակաշրջաններում չի կարելի խոսել նորմալ բանվորական որվա մասին, այլ պետք է աշխատել առավելագույն հարվածությամբ: Բնական է, վոր այսպիսի լարված աշխատանքի վրա ձիու որդանիդի ծախսած պաշարը վերականգնելու համար, անհրաժեշտ է համապատասխան թափով ուժեղացնել նաև ձիու կերակրումը:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏԲ Ե ՊԱՅԲԱՐԵԼ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՍ

Կոլտնտեսութեան պատկանող վոչ մի կենդանի, ինչպէս նաև ձին, ամենևին հարաբերութեան չպետք է ունենան մյուս բնակավայրերի ձիերի և լծկանների հետ: Դրա համար անհրաժեշտ է կոլտնոցի ձիաները, բազերը, ախոռները, ձիերին ջրելու տեղերը և արոտավայրերը սարքել բանուկ ճամբաներից հեռու, առանձնացած տեղերում: Թույլ չպետք է տալ վոր կոլտնտեսութեան կենդանիների համար հատկացված բակերը, բազերը և ձիանոցները ոտար կենդանիները մուտք ունենան. թույլ չտալ, վոր ոտար հծկանն ու ձիերը կոլտնտեսութեան անասունների համար հատկացված արոտատեղիներում արածեն. կոլտնոցի մեջից անցնող կամ կոլտնոցից, յեկող ոտար ձիերի և լծկանների համար ջրելու բոլորովին անհրաժեշտ տեղ պետք է վորոշել:

Յերբ յերկար ժամանակով ուրիշ ուսուցիչներ և գյուղացիները զործուղվելուց հետո կոլտնտեսութեան ձիերը իրենց տեղից վերադառնում, պետք է նրանք անհապաղ անասնաբուժական հետազոտման յենթարկվին և իրրև նախազգուշություն, շարաթով պետք է պահվեն այլ ձիանոցում, նրանց ջրելու հատուկ դույլ կամ տաշտ պետք է ունենալ. նրանք արածելու յեն առանցնացած հողամասի վրա: Նախազգուշական միջոցները պետք է զործադրել նաև կոլտնոցի նոր ձեռք բերված անասունների նկատմամբ:

Յուրաքանչյուր կոլտնոցում, առանձնացրած հատուկ տեղում, բնակելի շինքերից, ձիանոցներից, գոմերից, կայաններից, ջրելու տեղերից, արոտավայրերից 400-600 մետր հեռավորութեան վրա, անպատճառ անասուններին թաղելու գերեզմանոց պետք է լինի՝ չորս կողմից խորը խրամատված և ցանկապատված: Բոլոր սատկած անասունների դիակները անպատճառ պետք է 2 մետրից վոչ պակաս խորութեամբ թաղված լինեն:

Յերբ կոլտնոցում վորևե վարակիչ հիվանդություն

յերևա, անհրաժեշտ է անմիջապես այդ մասին հաղորդել անասնաբուժին և առանց նրա գալուն սպասելու, ձեռք առնել պրոֆիլակտիկ, այսինքն նախազգուշական միջոցներ, անճատելով հիվանդ ձիերին առողջներից. յեթե ձիանոցի խցիկներից մեկում մի ձի սատկի, հարեվան ձիերն անմիջապես պետք է փոխադրվեն ուրիշ ձիակայաններ, սատկածի դեն, ինչպէս և խցիկում գտնված աղբը, տակի փրկվածը, հեղանյութերը, կերի մնացորդները հավաքել, դուրս հանել ձիանոցից և հատուկ սայլով (դիակներ կրելու համար հատկացված) տանել անասունների գերեզմանոցը, վորտեղ և թաղել՝ առանց մորթեղբո մանելու. ձիախցիկի հատակը պատերը, ինչպէս և կերի տաշտը պետքին պես ախտահանել: Յեթե ձին սատկել է արոտավայրում, յերամակի բոլոր ձիերին փոխադրել ուրիշ հողամաս, գեղը տանել գերեզմանոց և թաղել, իսկ այն տեղը, ուր ընկած է յեղել սատկած ձին, յէնթարկել կիզման կամ այլ ձևի ախտահանման:

Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել կոլտնտեսութեան ձիերը պահպանելու համար հետեվյալ վարակիչ հիվանդություններից—խլախտ, սիբիրական ախտ, մատիկաշների փորհարություն, զուգավորման ախտ, մատակների տարափոխիկ վիժում, քորախտ:

Այս հիվանդություններից վորևե մեկն ունեցող ձին, վոր գտնվում է ընդհանուր ձիանոցներում, բազերում, բակերում, արոտավայրերում, ընդհանուր դաշտերից կերավ կամ խմեց թե չե, իսկույն վարակում է կոլտնտեսութեան բոլոր ձիերին: Վարակը փոխադրվում է ջրի, կերի, կղկղանքի, մեղի, ինչպէս և քթի, վերքի և խոցերի արտաթորումների միջոցով. վարակը փոխադրվում է լորձուքի, լրձասարքի և այն առարկաների միջոցով, վորոնք ձիուն խրամելու համար են ծառայում. վարակը տարածվում է նաև ձիերին խնամող ձիապանների, հավաքարարների վտանամանների, ղգեստների և ձեռքերի միջոցով:

Խլախտը (can) անբուժելի վարակիչ հիվանդությունն է ձիերի, ջորիների, շների, կատուների և մարդկանց համար:

Սլախտն առաջացնում են այն սանրեները (մեկը որն են) վորոնք խլախտի ձողիկներ են կոչվում: Սլախտի ձողիկների կենսունակութունը շատ մեծ է. արևի լույսը, մտալը և մանավանդ ախտահանական միջոցառումներն քաղապես սպանում են խլախտային ձողիկներին:

Կա քթի խլախտ. դա այն է, յերբ վարակը խլախտային հանգույցների ու խոցերի ձեւով տարածվում է կենդանու քթի խոռոչում. կա թոքերի խլախտ. այդ այն յերբ նույնպիսի հանգույցներ և խոցեր ավերում են կենդանու թոքերը. վերջապես կա և կաշվի խլախտ, նոր նուստեսակ հանգույցներով ու խոցերով ավերում է կաշին:

Սլախտով վարակուժը կարող է տեղի ունենալ խլախտային խոցերից թորող թարախի միջոցով այն դեպքում, յերբ խլախտով հիվանդ ձին գտնվում է առողջ ձի հետ (ընդհանուր ձիանոց, արտաավայր, իջևանատեղի, ընդհանուր տաշտ և դույլ՝ կերի և ջրի համար). վարակուժը տեղի յե ունենում, յերբ առողջ ձիուն ուտեցնեն այն կենդանու խմացնին այն ջուրը, վոր ապականված է խլախտով հիվանդ ձիու քթից և թոքերից թորած թարախով. վարակուժը կարող է տեղի ունենալ և լծասարքի, վրայի ծածկոցի, տոպրակի, խոզանակի և այլ իրերի միջոցով, յեթառանց նախապես ախտահանելու գործածեն այդ իրերը առողջ ձիերու համար: Վարակը կարող է անցնել նաև մարդկանց, յերբ խլախտավոր ձիու թարախային արտաթորույթն ի նրանց կաշու և քթի ու բերանի լորձաթաղանթափոքրիկ վերքերի և ճանկավածքների վրա:

Քթի և կաշվի խլախտի ակնհայտնի նշաններն քթի մեջի և կաշվի վրայի այն ուռեցքներն ու խոցերն է վորոնք արտաթորում են մաղասային-թարախտ, պղտոր մածուցիկ և արագ չորացող հեղանյութ: Քթի և կաշու խլախտով հիվանդ ձիերի ներքեվի ծնոտի տակ գտնվող գեղձերն ել ուռչում են. ուռած գեղձերը ցավ չունեն, կարծես, խիլոտ և կաշվի վրա պինդ նստած:

Թոքերի խլախտը, այսինքն յերբ վարակը գտնվում

է իու թոքերում, յերկար ժամանակ կարելի յե տեսանելի նշաններ չունենալ, և թոքերի խլախտով հիվանդ ձին, կարող է ամիսներ, իսկ յերբեմն նաև տարիներ շարունակ խլախտի ծածուկ կրողն ու տաքածուրը հանդիսանալ: Այս դեպքում միակ նշանը, վոր ձին թոքերի խլախտով է տառապում, կարող է համարվել այն, վոր ձին, չնայած ունեցած լավ խնամքին՝ չի գերանում, այլ ընդհակառակը լըզարում է, ժամանակ-ժամանակ ել հաղում է, հազն ել լինում է խուլ, ընդհատումներով և դժվարութուն պատճառով. յերբեմն ձիու քթից վաղում է մաղասային-թարախային հեղուկ, մի-մի ժամանակ այդ հեղուկը լինում է արյունախառն, յերբեմն ել ձիու վոտներն ուռչում են:

Սլախտը, այսինքն սապը, անբուժելի յե և որինքով ել խլախտով հիվանդացած ձիերի բուժումն արգելված է: Սապը չպետք է բժշկել, այլ պետք է կանխել նրա մուտքը կուտնտեսութունները. իսկ յեթե կոլխոզի ձիերի վրա սապն արդեն յերեվացել է, պետք է վորքան կարելի յե շուտով բնաջինջ անել նրան տնտեսութան սահմաններից: Դրա համար պետք է դիմել անասնաբուժին, վորն արդեն ձեռք կառնի տնտեսութունը սապից ազատելու բոլոր միջոցները և ցույց կտա, թե ինչ պետք է անել, վոր մյուս ձիերը զերծ մնան սապով հիվանդանալուց:

Կուտնտեսութան բոլոր ձիերին տարին 1-2 անգամ անհրաժեշտ է սապի նկատմամբ անասնաբուժական ստուգման յենթարկել: Այն ձիերին, վորոնք, բժշկի յեղրակացութեամբ, սապի տեսակետից կասկածելի յեն, անմիջապես պետք է մեկուսացնել, սապով ակնհայտնի հիվանդներին — վոչնչացնել՝ առանց կաշին քերթելու, իսկ նրանց՝ գիշերը մետր խորութեամբ թաղել հատուկ գերեզմանոցում կամ թե այրել: Հիվանդ ձիու բոլոր պատկանելիքները, ինչպես խոտաշտերը, կերամանները, դույլերը, լծասարքը, խոզանակները, քերիչները, վրածածկոցները և նույնիսկ ձիանոցները (հատակը, միջնորմները և այլն) ախտահանման յենթարկել բժշկի ցուցմունքների համաձայն: Սապով հիվանդ

ձիու աղբը, տակի փովածքը, խառնուրդը, կերի մնացորդները և այլն պետք է կամ այրել վոչնչացնել, կամ 2 մետր խորուժյամբ թաղել աղբանոցում:

Սրբերակաց ախճը սուր-վարակիչ հիվանդություն և թե բոլոր ընտանի կենդանիների և թե մարդու համար ու յեթե ժամանակին միջոցներ ձեռք հառնվեն, 85-90 տոկոս մահացություն է տալիս:

Այդ հիվանդությունն առաջացնողը մի առանձին մանր բն յե, վոր ծայրերը կտրած ձողիկի ձև ունի: Սրբերակաց ախտի այդ մանրեն, կամ ձողիկը մտնելով անասունի մարմնի մեջ կերի միջոցով, ջրի հետ կամ կաշվի, բերնի, լեզվի, լնդերքի վրա յեղած վերքերի միջոցով, առաջացնում է ծանր հիվանդություն, վոր տեւում է կամ մի քանի րոպե, կամ մի քանի ժամ և համենայն դեպս 2-3 ժամից վոչ ավելի, վորից հետո սրբերակաց ախտով հիվանդ կենդանին ջղաձգվում ու սատկում է:

Սրբերակաց ախտի ձողիկները գետնի մեջ ընկնելով չեն վոչնչանում, այլ փոխվում են սպոր կոչվող մանրենների, վորոնք արտաքուստ պաշտպանված են անթափանցիկ թաղանթով:

Սրբերակաց ախտի ձողիկները, քանի դեռ սպորի չեն փոխվել, շատ քիչ դիմացկուն են. արևի լույսի տակ նրանք մի քանի ժամում վոչնչանում են. ախտահանումը նրանց վոչնչացնում է մի րոպեյում: Ընդհակառակը—սրբերակաց ախտի սպորները, թաղանթով պաշտպանված լինելու շնորհիվ, չափազանց կենսունակ են. ցուրտը, սառնամանիքը, շոգը նրանց վրա չեն ազդում և նրանք կարող են ապրել տասնյակ տարիներ:

Կենդանիները սրբերակաց ախտով կարող են վարակվել կերի, ջրի, արոտավայրի, ընդհանուր կերամանների, տաշտերի միջոցով. վարակվել կարող են նաև իրենց կաշու միջոցով, յերբ սրբերակաց ախտից սատկած ձիերի լծասարքը, վրածածկոցները, տակի փովածքները և այլ առարկաները գործ են ածվում առողջ ձիերի համար՝ առանց նա-

խապես ախտահանման յենթարկելու այդ պարագաները. կաշվի միջոցով վարակվել կարող են նաև ճանձերի ու գոռեխների խայթոցից, վորոնք իրենց վտարելով և կնձիթնելով սրբերակաց ախտով հիվանդ կամ սատկած ձիերից առողջ ձիերի վրա յեն փոխադրում վարակը:

Սրբերախտով մասսայական վարակումներ տեղի յեն ունենում դարնանը, ամառը և աշնանը, յերբ կենդանիները արոտավայրերում են, մանավանդ այն արոտավայրերում, ուր դրանից առաջ յեղել են սրբերախտից սատկելու դեպքեր և ուր վոր սատկած կենդանիների գեղերը, նրանց վարակված արյունը, սրբերախտով հիվանդ ձիերի արտաթորությունները խնամքով չեն հալածված, լավ չեն թաղված, վորի հետեւանքով սրբերախտի վարակը սպորի ձևի տակ մնում էր հողում: Հետեւյալ ամառը այդ տեղերում կրսնի կերաբույսը և, յեթե կենդանիներն այդտեղ արածեն, նրանք կարող են սրբերախտով հիվանդանալ, վորովհետև խոտը կարող է ապականված լինել սրբերախտի հետև խոտը կարող է ապականված լինել սրբերախտի սպորներով: Չմեռը, յերբ ձիերը պահվում են ձիանոցներում, սպորներով հիվանդանալու դեպքերն ավելի քիչ են պատահում, վորպես յեղակի դեպքեր, և այն տնտեսություններում, ուր դրանից առաջ սրբերախտից մահանալու դեպքեր յեղած են, կամ վորտեղ վարակը տարածվում է վարակված կերի ու ջրի հետ:

Սրբերախտով հիվանդությունը լինում է կարճատև, յերբ կենդանին հանկարծ, աշխատած ժամանակը կամ իր խցիկում, սկսում է յերեբալ, ընկնում է վայր, ջղաձգվում ու մի քանի րոպեյում սատկում է. յերբեմն այդ հիվանդությունը սուր կերպարանք է ունենում. այդ ժամանակ կենթյունը սուր կերպարանք է կերից ու ջրից, դժվարությամբ դանին հրաժարվում է կերից ու ջրից, դժվարությամբ շունչ է քաշում, չափազանց քրտնում է, մարմնի ջերմաստիճանը բարձրանում է մինչև 41-42 աստիճան: Հիվանդության այս ձևը տեւում է մի քանի ժամից մինչև 2-3 րո, կենդանին ջղաձգվում է ու սատկում:

Լինում են դեպքեր, յերբ կենդանու պարանոցի, կրծ-

քի, փորի ու աղբի ներսի կողմերի վրա, ինչպես նաև շըն-
չափողի բնագավառում, կաշվի տակ յերեվան են դալիս՝ ա-
րագ աճող ու ցավ չունեցող, սկզբում տաք, ապա պար-
խմորաձև մի ուռեցք: Հիվանդ կենդանու ջերմաստիճանը
բարձրանում է մինչև 41—42 աստիճան, կենդանին հրաժար-
վում է կերից և 1—2 օրում սատկում է. սիբիրախտի այս
ձևը կոչվում է «կարբունկուլային»:

Վերոհիշյալ բոլոր տեսակի սիբիրախտով հիվանդ կեն-
դանիների սատկելուց հետո, յերբեմն ել դեռ չսատկած, նը-
րանց բերանից, քթից ու հետանցքից փրփրուն արյուն է
հոսում և այդ արյան միջոցով վարակվում է հողը, տակի
փուլածքը, ձիու խնամելու առարկաները, կերը և այլն:

Սիբիրախտը կարող է բուժելի լինել միայն հիվան-
դության սկզբում, վորը սովորաբար դժվար է լինում իմա-
նալ: Դրա համար պետք է նախազգուշական միջոցներ ձեռք
առնել սիբիրախտի մուտքը տնտեսութուններում՝ անհնա-
րին դարձնելու համար:

Փոքահարսյունից արագապես ուժասպառ են լինում
ձիերը, փորհարությամբ բռնված ձիերի 40 տոկոսը սատ-
կում է. փորհարությունը մեծ մասամբ բարդություններ է
առաջացնում առողջացող այն ձիերի մեջ, վորոնք չեն բժշ-
կվում, այսպես՝ մորուկները չեն լավանում, դանդաղ են
մեծանում, մնում են լըրճուկ ու վտիտ, հաճախ ունենում
են թոքերի հարատև հիվանդություն. յերբեմն ել՝ ամբողջ
մարմնի վրա այս ու այնտեղ յերեվում են ուռեցքներ, վո-
րոնք ապա փոխվում են թարախակալած վերքերի. այդ
վերքերը շատ դժվարությամբ կամ բոլորովին չեն յեն-
թարկվում բուժման և պատճառ են դառնում ձիերի սատկելուն:

Չուզավորման ախտից հովատակ և մատակ ձիերը շատ
շուտ ուժասպառ են լինում, նրանք ունենում են վոտների,
դավակի և այլ մասերի կաթված, սեռական անդամներ
վրա յերեվում են ուռուցքներ, վոտներն ել ուռչում են.
բացի դրանից մատակները, վորքան ել հովատակ տեսած
լինեն, մնում են անպտուղ: Թե վոր հիվանդ ձիերը ժամա-

նակին չբժշկվեն, շուտով հալից ընկնում են և կամ սատ-
կում են կամ նրանց գնդակահար են անում, վորովհետև
նրանք աշխատել չեն կարող և մնալով ընդհանուր ձիանոց-
ներում, վարակում են այլու ձիերին:

Մասակների սարախոլիկ վիժումը (оборт) այն հի-
վանդությունն է, վորի հետեվանքով հղի մատակները, չնա-
յած իրենց արտաքուստ առողջ վիճակին, ժամանակից ա-
ռաջ, հղության 3-րդ, 8-րդ, 10-րդ ամսին, վիժեցնում են
պտուղը, իսկ յեթե նորմալ ժամկետին ել ծնեն, ծնված մըտ-
րուկը կամ սատկած է լինում՝ կամ այնքան վտիտ, վոր
ծնվելու հենց առաջին շաբաթներում սկսում են ուռչել
ծնկները և վոտքի այլ հողերը. այդ ուռեցքները հետո
թարախակալում են, ապա ծածկվում և թարախ են արտա-
թորում. հողերի հիվանդության հետեվանքով մորուկի
վոտները ծովում են: Նման մորուկները մեծ մասամբ սատ-
կում են ուժասպառ լինելուց, իսկ յեթե չսատկեն ել, իրենց
ամբողջ կյանքի ընթացքում մնում են անկանոն ու ծուռ
վոտներով:

Տարափոխիկ վիժումով վարակվում են կերի, ջրի,
մեղր ու կղկղանքով կեղտոտված տակի փուլածքի, աղբի
և ձիուն խնամելու առարկաների՝ միջոցով, ինչպես նաև
ձիուն խնամողի հազուստի, վոտնամանի ու ձեռքերի մի-
ջոցով: Ավելի ևս վարակիչ են վիժման պահին դուրս թափ-
ված պտղի ջրերը, պտղի թաղանթը (ընկերը) և ինքը՝
պտուղը: Բացի դրանից, վարակումը տեղի չէ ունենում
նաև զուգավորման պահին:

Բորախտը (чесотка) — կաշվի սուր-վարակիչ հիվանդու-
թյուն է բոլոր կենդանիների համար: Բորախտն արագ փո-
խանցվում է հիվանդ կենդանուց առողջին ընդհանուր
լծասարքի, վրածածկոցի, խողանակների, քերիչների, տակի
փուլածքի և ձիերին խնամելու ու պահելու համար սահ-
մանված առարկաների միջոցով, ինչպես նաև ձիերին խը-
նամող ձիապանի միջոցով: Բորախտով հիվանդանալու
նախատրամադրված են հատկապես այն ձիերը, վորոնք

վատ են խնամվում, կեղտոտ են պահվում և լղար ու թուլակալում են: Յեթե քորախտն անուշադիր թողնվի ու չգարմանվի, նա արագապես տարածվում է ամբողջ մարմնի վրա, ձին դժվարությամբ է յենթարկվում բուժման, շուտով հալեց ընկնում է, իսկ ձմեռ ժամանակ, յերբ նա խնամվում է կեղտոտ, ցուրտ և խոնավ ձիանոցներում, խապառ հյուժվում է ու սատկում:

Հաշվի առնելով այն բոլոր վնասները, վոր կարող են հասցնել վերոհիշյալ հիվանդությունները կողանտեսություններին, անհրաժեշտ է ուշադրությամբ և բարեխղճորեն կատարել վերը հիշված միջոցառումները՝ կանխելու համար վարակիչ հիվանդությունների մուտքը կոլխոզներում:

Մասնավորապես պետք է հոգ տանել և կանխել սապի մուտքը կոլխոզներում. դրա համար վոչ մի նոր ձի, առանց նախապես անասնաբուժի քննությանը յենթարկելու, չպետք է մուտք գործի կոլխոզ:

Կոլանտեսությունները սիբիրախից զերծ պահելու համար պետք է հոգ ունենան, վոր առանց անասնաբուժի քննության ու թույլտվության նոր ձիեր չբերվեն կոլխոզ: Բոլոր ձիերը պարտավորապես տարին մի անգամ պետք է յենթարկվեն սիբիրախտի նախապահպանման պատվաստի:

Այս բանն անհրաժեշտ է անել մանավանդ այն կոլանտեսություններում, ուր կենդանիների սիբիրախտով հիվանդանալու դեպքեր արդեն յեղել են:

Յեթե ձին անհանդիստ է, դժվարությամբ և արագարագ շունչ է քաշում, չափազանց ուռցնում է քթածակերը, ափից ավելի քրտնում ու դողացնում է, իսկ աչքերի սպիտակուցն էլ կարմրում է, դա նշանակում է, վոր ձին սիբիրախտով է բռնված: Պատահում են նույնպես, յերբ ձիու կրծքի, պարանոցի ու փորի վրա, ինչպես և վորկորի տակն ու յետեվի վտանների ազդրի վերնակողմը յերբվում է տաք, կարծր ու ցավ չունեցող ուռեցք: Գնալով մեծանում է այդ ուռեցքը: Այսպիսի դեպքերում պետք է անմիջապես անասնաբուժին դիմել: Յեթե ձին հանկարծ սատկում է

պետք է նույնպես առանց հապաղման անասնաբուժին կանչել: Մինչև բժշկի գալը հիվանդ ձիուն հարկավոր է մեկուսացնել, իսկ սատկածի դիակը սայլով տանել անասունների համար հատկացրված գերեզմանոցը, փորել այնտեղ 2 մետր խորությամբ փոս և մինչև բժշկի հասնելը գեղը պահպանել: Յեթե բժիշկը չգա, սատկած ձիուն՝ առանց նրա մորթին քերթելու՝ պետք է թաղել այդ փոսում: Նույն փոսի մեջ պետք է ածել նաև հողի այն վերնաշերտը, վորի վրա ընկած է յեղել գեղը: Ձիանոցի, բազի և ձիախցիկի աղբը, մեզը, փարտաքը, կերի մնացորդները, տակի փուլածքը և այլն պետք է յենթարկել սեքենայական մաքրման. այդ բոլորը հարկավոր է տանել աղբանոց ու այրել կամ թաղել 2-3 մետր խորության մեջ:

Ձիանոցը, կայանը, ձիախցիկը՝ պետք է ախտահանել բժշկի ցուցումների համաձայն. առանց բժշկի թույլտվության ուրիշ ձիեր չտեղավորել այն խցիկում, ուր պահվում էր հիվանդ ձին:

Փորհարարյուն (МБИТ) ասածը նույնպես սուր-վարակիչ հիվանդություն է. փորհարությամբ բռնված հիվանդների անմիջապես պետք է անջատել առողջներից, պահել նրանց, մանավանդ ցուրտ ժամանակ (աշնանն ու ձմեռը) տաք, միջանցիկ քամուց ազատ, ձիանոցներում, փափուկ և սննդարար կեր տալ նրանց առատապես և բուժել բժշկի սննդաբար կեր տալ նրանց առատապես և բուժել բժշկի ցուցումների համաձայն: Հիվանդներին խնամելու համար հատուկ ձիապաններ նշանակել, ջրելու և արածելու վորոշ տեղեր հատկացնել, նրանց համար ունենալ հատուկ վրածածկոցներ, լծասալք, քերիչներ, խողանակներ և այլն:

Կոլանտեսություններում զուգավորման ախտը և տաքափոխիկ վիժումները կանխելու համար չպետք է թույլ տալ հովատակ և մատակ ձիերի զուգավորումն՝ առանց նախապես անասնաբուժի քննության յենթարկելու նրանց: Այս հիվանդություններով բռնված մատակների և հովատակների զուգավորումը չպետք է թույլատրվի, այլ անմիջապես պետք է մեկուսացնել նրանց և բժշկել անասնաբու-

ժի ցուցումները համաձայն: Ձիանոցները, ձիախցիկները, խնամատարման առարկաները յենթարկել մեքենայական մաքրման ու խնամահանման: Հիվանդ ձիերին խնամելու համար նշանակել հատուկ ձիապաններ, վորոնք իրավունք չպետք է ունենան առողջ ձիերի ձիանոցները մտնել և ձիանոցներում աշխատելու ժամանակ հարաբերություն ունենալ առողջ ձիանոցների ձիապանների հետ: Հիվանդ ձիերի բոլոր արտաթորումները, նրանց տակի փովածքները, կերի մնացորդները, վիժող ձիու պտուղը և թաղանթը (ընկերը) ու բոլոր ջրերը հարկավոր է անհապաղ հավաքել, սայլով տանել աղբանոց, այրել և Ձ մետր խորություն մեջ թաղել:

Գործադրելով այս միջոցառումները, հնարավոր է պաշտպանել կոլտնտեսության ձիերին վերոհիշյալ տարափոխիկ հիվանդություններից, վորոնք ահագին վնասներ են հասցնում կոլտնտեսություններին,

Այս գրքույկում մատնանշված միջոցառումներն իրագործելու համար շատ միջոցներ հարկավոր չեն: Նախ և առաջ անհրաժեշտ է, վոր բոլոր կոլտնտեսականներն ել լայն և ամենադործունյա մասնակցություն ունենան այս աշխատանքում. անհրաժեշտ է նրանց ամենորյա մասնակցությունն այն կարեվոր միջոցառումների գործնական կիրառման ասպարեղում, վորոնք դիմադրկություն ու հավասարեցման վերացման և սոցմրցակցություն ու հարվածայնություն հիման վրա՝ պիտի ծառայեն ձիերի պահպանմանը, նրանց պահպանության պայմանների բարելավմանը, նրանց առողջացմանը և վերջապես նրանց, վորպես քաղոց ուժի, արդյունավետության բարձրացման գործին: Իսկ այս բոլորը միասին առած ել ավելի խոշոր հաջողություններ են ապահովելու առաջին հնգամյակի 4-րդ յեզրափակման տարվա գյուղատնտեսության համար, ինչպես նաև ապահովելու յեն յերկրորդ հնգամյակի հաղթական իրագործումը:

ՔԱՇՈՂ ՈՒԺԻ ՈԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ ԴԻՄԱ-
ՋՐԿՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՅԵՎ ՆՐԱ ՍՊԱՍԱՐԿՄԱՆ ԲԱ-
ՐԵԼԱՎՄԱՆ ՍԱՍԻՆ.

Հյուսիսային Կովկասի Յերկոյցնսմիլոսյան վարչության 1932 թ. հունուվարի 19-ի վորոշումը:

1

Կոլտնտեսությունների կազմակերպչական-տնտեսական ամրացման, ինչպես և նրանց արտադրական հետագա զարգացման դործում քաղոց ուժը վճռական նշանակություն ունի: Սակայն մի շարք կոլտնտեսություններում արակտորային պարկի տարեցտարի ընդլայնվելուն հետ կապված, տակավին գոյություն ունի կենդանի քաղուժի վնասակար թերագնահատումը:

Այս թերագնահատումն ոգտագործվում է կուլակություն կողմից հոգուտ իր դասակարգային շահերի, կուլակություն, վորն այս բնագավառում փորձ է անում կասեցնել կոլտնտեսական շինարարություն թափերը: Քաղուժի ոգտագործման բնագավառում դիմադրկության առկայությունը, ձիերի նկատմամբ խայտառակ խնամատարությունը, սանիտարական տարրական պայմանների և անասնաբուժական հրակողություն բացակայությունը, ինչպես նաև աշխատանքի կաշներին ծանր աշխատանքի դնելը, գերաբեռնվածությունը և նորմալ հանգստի բացակայությունն այն հետեևանքն են ունենում, վոր բանոց լծկանը՝ և հատկապես ձիերը անգոհացուցիչ վիճակում են գտնվում: Կոլտնտեսությունների մի մասում ձիերի մասայական հիվանդացման, սատկման և մատակների վիժման դեպքեր են նկատվում:

Այսպիսի դրությունը կարող է սպառնական լինել ինչպես ձիերի քանակի կրճատման, այնպես և նրանց վորակի վատացման համար և, դրա առնչությամբ, կարող է անդրադառնալ տնտեսական-քաղաքական առաջիկա կամպանիաների հաջողություն վրա: Կոլտնտեսություն ձիու համար հիմնական շարիքը—դիմադրկությունը—պետք է անհապաղ ու լիովին

վոչնչացնել: Այդ նպատակով անհրաժեշտ համարել հետեյալ միջոցառումներն անցկացնել բոլոր կոլտնտեսուժյուններում:

1. Փետրվարի 15-ից ուշ ուշ կոլտնտեսականներ պետք է ամրացվեն ձիերին այն հաշվով, վոր ամբողջ ոպերացիոն տարվա համար մեկ կոլտնտեսականն ամրացված լինի յերկու ձիու: Յուրաքանչյուր մի զույգ ձիու համար հատկացրված պիտի լինի գյուղատնտեսական վորոշ ինվենտար և լծասարք: Ձիերի ամբողջական սպասարկումը կատարվելու յե ամրացված կոլտնտեսականի ձեռքով, այդ ձիերով է աշխատում նա և պատասխանատվություն կրուժի ձիերի վիճակի, աշխատունակության ու անվնասության, ինչպես և նրանց հատկացրված ինվենտարի համար:

2. Կոլտնտեսականներին վորոշ խմբին կցել այն ֆաշյուն ձիապան-կերապաններին (ֆուրաժիր), վորոնք ամրացված են ձիերին, և զբանով կրկնակի պատասխանատվություն մտցրած լինել քաշող ուժի վիճակի համար:

3. Կոլտնտեսականին ձիերին ամրացնելիս անհրաժեշտ է նկատի ունենալ վոչ միայն կոլտնտեսականի՝ ձիերի նորմալ խնամումն պահովելու ընդունակությունը, այլ և նրա ընակավայրը, ձգտելով վոր ջոկված կոլտնտեսականներն, ըստ հնարավորության, մոտիկ ընակելին այն ձիանոցին, ուր տեղավորված են իրենց վրա հաստատված ձիերը:

4. Ձիերին ամրացված կոլտնտեսականներին պարտավորեցնել հետեյալը— ձիերի խնամումը, կերակրումը, ձիերի մաքրումը, լծասարքի նորոգումը, ինվենտարի թեթև նորոգումը: Ձիու սպասարկման համար լավագույն պայմաններ ստեղծելու նպատակով, պարտավորեցնել կոլտնտեսուժյուններին, վոր յուրաքանչյուր զույգ ձիու համար հատուկ տեղ հատկացվի ձիանոցում, ինչպես նաև առանձին տեղ լծասարքի ու ինվենտարի համար:

5. Ձիով աշխատող կոլտնտեսականների աշխատանքի աշխորերը հաշվարկելու հետեյալ կարգը սահմանել ամբողջ աշխատանքի համար, հաշվի առնելով աշխատանքի քանակն ու վորակն ըստ այն նորմերի, վորոնք սահմանված են կոլխոզում. կոլտնտեսականի աշխորերը հաշվարկվում են բոլոր կոլխոզնիկների համար գոյություն ունեցող ընդհանուր հիմունքներով ամբողջ տարին, թե աշխատանքի պահին և թե զբանից զուրս, ձիերին խնամելու աշխատանքին վորպես փոխհատուցում (կոմպենսացիա). նրան լրացուցիչ աշխորեր

և հաշվարկում են կոլտնտեսականների արտադրած աշխորերի ընդհանուր թվի 25 տոկոսը: Հաշվարկված լրացուցիչ աշխորերը զբանցվում են կոլտնտեսականի աշխորբույկում աշխատանքի յուրաքանչյուր սեզոնի վերջին (գարնան ցանքը, քաղհանը, բերքահավաքը և այլն):

6. Ձիապան-կերապանների բանվորական ամբողջ որվա համար հաշվարկել 1,25 աշխոր, ավելացնելով դրա վրա նաև լրացուցիչ աշխորեր՝ ձիերի լավ պահպանման և նույն ձիերով կատարված աշխատանքի նորմերի գերակատարման համար. իսկ ձիերի վատ պահպանման և նույն ձիերով կատարված աշխատանքի նորմերի թերակատարման համար աշխորերի իջեցում կատարել, վորով և ձիապանների աշխորերի վերջնական հաշվարկումը կախման մեջ դնել ձիերի վիճակից և նորմերի արտադրման արդյունքներից:

7. Կոլտնտեսականներին ձիերին ամրացնելիս, անհրաժեշտ է ընտրել ձիեր (ուժեղ, թույլ, յեռանդուն, հանգարտ և այլն), վորպետղի աշխատանքի միաշափ բեռնվածուկ աշխատեի, վոր միևնույն զույգի մատակներն, ըստ հնարավորության, ծնելու միևնույն ժամկետն ունենան: 2 և կես տարեկանից վեր բանվորական մատղաշները զույգեր են կազմում ըստ իրենց տարիքի:

8. Այն աշխատանքներում, վորոնք պահանջում են կերատու 2 ձիուց ավելի, անհրաժեշտ է ոգտագործել կամ ամրացված յերկու կոլխոզնիկներին ել (ցանքի, բերքահավաքի ժամանակ), կամ թե չե, յեթե քառյակ ձիերի համար պետք է մի հասակավոր կոլտնտեսական և մի դեռահաս, ձիերին խմբերով միացնել, նախապես համաձայնություն կայացնել իրենց, կոլտնտեսականների միջև: Այս պայմանը հնարավոր է դարձնում պաշպանել կոլտնտեսականի պատասխանատվությունը ձիերի վիճակի նկատմամբ:

2

Ծննդաբերությունը բարձրացնելու և մատղաշ ձիերի պահպանման նպատակով սահմանել նրանց սպասարկման հետեյալ կարգը՝

9. Հղի մատակներին և 2 ուկես տարեկանից վեր մատղաշներին ամրացվում են փորձված կոլտնտեսականներ, ընդ վերում այս ձիերին կարելի յե ոգտագործել ավելի թե-

ուժեղանալուն, անհրաժեշտ համարել անհապաղ մտցնել կոլտնտեսութիւններում հետեյալ միջոցառումները:

16. Ձիերին ամրացված կոլտնտեսականներին պարտաւորեցնել ամբողջ որվա մեջ ամենաքիչը մեկ անգամ կատարել ձիերի ու ձիանոցների մաքրումը: Սահմանել աշխուրբերի 10 տոկոսի իջեցում ձիերի ու ձիանոցների վոչ ճշտակատար մաքրման համար:

17. Պարտաւորեցնել բոլոր կոլտնտեսութիւններին 250-300 ձիու համար ջոկել մի կոլտնտեսական՝ սանիտարական աշխատանք տանելու համար և պարտաւորութիւն դնել նրա վրա սանիտարական ստուգման յենթարկել ձիաների վիճակը, ընդ վորում սանիտարի աշխատանքը դասել ծանր աշխատանքների կարգին:

18. Սահմանել ձիերի սիստեմատիկ, ամիսը մեկ անգամից վոչ պակաս, համատարած անասնաբուժական ստուգատես տեղնուտեղը, այսինքն ձիանոցներում կամ արտադրութիւն մեջ: Պարտաւորեցնել կոլտնտին, վոր սահմանված վորոշ ժամկետերին ջոկված սանիտարները մաքրեն ու ծայրերից կարեն ձիերի սմբակները:

19. Անհրաժեշտ համարել տնտեսական յուրաքանչյուր սեզոնից առաջ (գարնանացան, քաղհան, բերքահավաք, կալոց, աշնանացան և այլն) սահմանել ձիերի հասարակական ստուգատես՝ պարզեւտրման համար ջոկելով այն լավագույն կոլտնտեսականներին, վորոնք կարողացել են լավ վիճակի հասցնել ձիերին:

Ձիերի ստուգատեսը կատարվում է հատուկ հանձնաժողովի ձեռքով, վորի կազմի մեջ մտնում են վարչութիւն նախագահը վերաստուգող հանձնաժողովի անդամը և 2-3 հարվածային-կոլտնտեսականներ:

20. Պարտաւորեցնել ուայ և մարդկոլտնտմիութուններին ապահովել այս վորոշման վերամշակումը կոլտնտեսային լայն մասսաների շրջանում՝ բրիգադային արտադրական խորհրդակցութիւններին և կոլտնտեսականների ժողովների միջոցով: Ամիսը մեկ անգամից վոչ պակաս սահմանել քննարկումը այն խնդրի, վոր վերաբերվում է ձիերի խնամատարութիւն ու սպասարկման գործին:

21. Հունվար ամսի ընթացքում անցկացնել ձիերին ամրացված կոլտնտեսականների, սանիտարների և ավագ ձիապանների հատուկ խորհրդակցութիւնները՝ ձիերի սպասարկման կարգին վերաբերյալ հարցերի վերամշակման համար:

Ծանորութիւն. Ձիերին ամրացված կոլտնտեսականների իրավունքներն ու պարտականութիւնները, ինչպես նաև պարզեւտրման կարգն ու պայմանները և նյութական պատասխանատվութիւն կիրարկումը մանրամասն բացատրել կոլտնտեսականի հատուկ հուշագրում (памятка):

Յերկրկոլտնտմիութիւն նախագահ ԼՈՒՉԱՆԻՆՈՎ

ՁԻԵՐԻՆ ԱՄՐԱՑՎԱԾ ԿՈՆՏՆՏԵՍԱԿԱՆՆԵՐԸ

Կոնստետուքոյունների կազմակերպչական-սնտեսական ամրացման վերաբերյալ Հյուս-Կովկ. Յերկրկոնստետուքոյուն վարչութիւնը:

Այդ կոնտետուքոյունների պարտականութիւնն է՝ բերեգադիր կարգադրի համաձայն ձիերով ու ինվենտարով աշխատանքի դուրս գալ ճիշտ ժամանակին. առաջադրանքի ճիշտ կատարումն ըստ քանակի և ըստ վորակի. ուշադիր վերաբերմունք ձիերին, ժամանակին զուգավորման տանել մատակ ձիերին. ձիերի կանոնավոր կերպով, որեկան մեկ անգամից վոչ պակաս մաքրում, լծասարքի ու ինվենտարի թիթեկ նորոգումը, կանոնավոր կերակրումը, ձիուն պահելն ու խնամելը (սմբակների տաշելը և մաքրելը, մաքրութեանը և շենքին հետեւելը և այլն):

Աշխուրերի հաշվարկումը կատարվում է ըստ կատարված աշխատանքների, յեղակետ ունենալով 2, 3 և 4-րդ խմբերը (միջին, ծանր, հասարակ ու ծանր աշխատանք):

Կոնտետուքոյունների այս խմբի լրացուցիչ աշխուրերի հաշվարկումը կատարվում է նույն կարգով, վորը սահմանված է 1-ին խմբի կոնտետուքոյունների համար: Բացի դրանից, ամբողջ տարվա ընթացքում ձիերին խնամելու համար լրացուցիչ 25 տոկոս են հաշվարկում վորոշ սեղոնի ընթացքում կոնտետուքոյունների ունեցած արտադրանքի վրա: Որինակ, գարնանացանի ամբողջ ընթացքում կոնտետուքոյունն աշխատել է ձիով. նրան աշխատանքի համար տրվում է 80 աշխուր, հաշվելով լրացման ու իջեցման (յեթե այդպիսին տեղի չէ ունեցել) տոկոսներն ել. նրա ունեցած աշխուրերի վրա ավելացնում են 25 տոկոս ձիուն սպասարկելու համար, և այսպիսով նա ունենում է ընդամենը 100 աշխուր: Յեթե կոնտետուքոյունը քանի որ չի աշխատել, իսկ ձիերը հանգստացել են, այդ ժամանակի համար նրան աշխուրեր չեն տրվում, թեև նա շարունակել է խնամել ձիերին:

Այն կոնտետուքոյունին, վորն ամրացված է հղի մատակներին, բացի 25 տոկոսից տրվում է լրացուցիչ 25 աշխուր ծնած ամեն մի մատակի համար, այդ աշխուրերի հաշվարկումն սկսելով ծնելուց հետո մի ամիս անցած:

Դաշտում կատարված աշխատանքի համար տուժանքները կիրառվում են այնպես՝ ինչպես այդ կատարվում է 1-ին խմբի կոնտետուքոյունների վերաբերմամբ: Նույնպես կատարվում է աշխուրերի իջեցում՝ արտադրանքի նորման չկատարելու, վատորակ աշխատանքի և աշխատանքի դուրս չգալու համար: Բայց դրա հետ մեկտեղ կան նաև տարբերութիւններ, վորոնք հետեւյալ պատկերն ունեն:

Ինչի համար է սահմանվում տուժանքը:	Տուժանքի չափը	Տուժանքի հաշվարկման կարգը
1) Ձիերին վատ պահելու համար: . . .	Մինչև 25 աշխուր: Աշխատանքից հանել:	Աշխուրերը գրանցվում են բերեգադիրի ձեռքով:
2. Ձիերի վնասման ու ստակելուն համար, ինչպես և իրենց հանձնված ինվենտարի վնասման համար .	Վնասների հատուցումը և դատական պատասխանատուութեան յենթարկումը:	Վնասները վորոշում է կոնտետուքոյուն վարչութիւնը բերեգադիրի մասնակցութեամբ:
3. Ձիերին անկարգ մաքրելուն համար: .	Մինչև 10 աշխուր:	Իջեցումը կատարվում է բերեգադիրի ձեռքով:
4. Կերն անկանոն կերպով տալու և հափշտակելու համար: .	Վնասների հատուցումը, աշխատանքից հանելը և դատական պատասխանատուութեան յենթարկումը:	
5. Անփութ վերաբերմունքի հետեւանքով հղի մատակներին վեժման համար: . . .	30 աշխուր:	Աշխուրերի այս թիվը հանվում է կոնտետուքոյունի արտադրած աշխուրերի ամբողջ գումարից:

Վերև ասվածների առթիվ հետևյալ դիտողութիւնները պետք է անել. ձիերի ստուգատեսն անհրաժեշտ է կատարել յերբ աշխատանքի մի ժամանակաշրջանը վերջանում է և յերբ հաջորդ ժամանակաշրջանն է սկսվում. ուստի ձիերին անկարգ կերպով մաքրելու համար աշխուրերի իջեցումը կատարվում է յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանի համար առանձին:

Իրցումը, բերքահավաքի ընթացքում կոնտետուքոյունն արտադրել է 90 աշխուր և այդ ժամանակաշրջանի ընթացքում բերեգադիրն արցանադրել է ձիերի անփութ վնասումը կոնտետուքոյունի կողմից, նշանակում է նրան հասանելիք աշխուրեր:

խորերից դուրս գրել 10 աշխոր: Հետևյալ ժամ սնակաշրջանում նույնպես կարող ե աշխորերի վորոշ իջեցում լինել և այլն:

Բացառիկ խնամք պետք ե կաղմակերպվի ձիու համար: Յեթե այս կամ այն կողմնատեսականի կողմից թույլ ե տրվում անուշադիր վերաբերմունք դեպի ձին և այդպիսի վերաբերմունքը միշտ կրկնվում ե, ավելի լավ կլինի ժամանակին փոխել նրան ու վերցնել ավելի բարեխղճին, քանի զեռ ձին հիվանդացած կամ սատկած չե:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՆԾԱՆՈՒ ԲԱՌԵՐԻ

Տրամագիծ	диаметр	Բուսպ	жмых
Ձխախցիկներ	денники	Կորնգան	донник
Ձխակայանքներ	станки	Բոշխ	осока
Կավածեփ	глинобитный	Չքիտամի	черемица
Հովատակ	жеребчик	Ձիագի	хвощ
Մարուկ	жеребенок	Մանրե	микроб
Մատակ	жеребец	Ընձախոտ	лютиковый
Չամբիկ	матка	Ավելուկ	конский щавель
Տովրիչ	рашпель	Աուվույա	люцерн
Ներբան	падошва ноги	Յերքնոկ	клевер
Գլազուր	Удгակի եմայլ	Ֆլեոն	тимopheevka
Խճուճ	пакля	Իշաուվույա	эспорцет
Հարդի փնջիկ	жгут	Մղանք	послед
Տակար	чан	Խլախտ	сап
Աճուկներ	пахов	Գորախտ	чесотка
Անրափոկ	шлейка	Ախտանանու-	
Մշեղ	мякина	թյուն	Դիզինֆեկցիա
Մըլոտած	затхлый		

Ответственный редактор
А. Г. Авакьян
Технический редактор
Ф. Т. Чиников

№ 2438
С-21

Сд. в набор 27 /IV—1932 г.
Сд. в печать 25/V—1932
Об'ем 2 печ. листа
Тираж 2000 экз.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	ԵՃ
Ներածություն	2
Ձիանոցների համար տեղի ընտրությունը, նրանց կառուցումը, սարքավորումն ու պահպանումը	5
Ձիու խնամք տանելը	11
Ձիերի խնամումն արտավայրում	19
Կերակրումը	20
Հղի մատակների ոգտագործումը գյուղատնտեսային աշխատանքներում	30
Ձիանոցում պահվող հղի մատակի խնամումը	30
Ծիծ տվող մատակների խնամումը ձիանոցում	31
Ծիծ ուտող մտրուկի խնամումը	32
Ինչպես պահել աղնվացեղ հովատակ-արտադրողներին զուգավորման ժամանակաշրջանից դուրս	34
Ինչպես պահել հովատակ-արտադրողին զուգավորման ժամանակաշրջանում	34
Ձիանոցում պահվելու ժամանակ ձիերի շորն ինչպես պետք է կարգավորել	35
Բանվորական ձիերի նախապատրաստումը դաշտային ժամանակաշրջանի համար	38
Բանվորական որվա որինակելի կարգավորումը դաշտային ժամանակաշրջանում	40
Ինչպես պետք է պայքարել վարակիչ հիվանդությունների դեմ	42
Հավելված № 1	
Քաղող ու ժի ոգտագործման բնագավառում դիմադրելության վերացման և նրա սպասարկման բարելավման մասին	53
Հավելված № 2	
Ձիերին ամրացված կուրստեսականները	59

ԳԻՆԸ 20 ԿՈՊ.
Цена 20 коп.

21771

21.588

На армянском языке

П. УЛЬЯНОВ

БЕРЕГИТЕ КОЛХОЗНОГО КОНЯ

И-во „СЕВЕРНЫЙ КАВКАЗ“

ԳՐԱԳԱՆՆԱԾԱՐ

ՌՈՍՏՈՎ-ԴՈՆ, ՄՈՍՉՈՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂ, 53

ԳՐԱԿԵՆՏՐՈՆ (ԿՆԻԳՈՑԵՆՏՐ)